

ธรรมะใกล้มือ

การปฏิบัติธรรม ที่ถูกต้องและความหมาย

พุทธทาสภิกขุ

A single, bright yellow leaf lies on a cracked, dusty ground. The leaf is positioned in the lower right quadrant of the image. The ground is a mix of brown and grey tones, with small stones and pebbles scattered throughout. The background is a light, textured surface, possibly a wall or a large piece of paper, which is slightly out of focus.
BIA

การปฏิบัติธรรม ที่ถูกต้องและความหมาย

พุทธทาสภิกขุ

ธรรมะใกล้มือ

งานธรรมบรรยายของพุทธทาสภิกขุ ที่ไม่เคยจัดพิมพ์มาก่อน

การปฏิบัติธรรมที่ถูกต้องและความหมาย

พุทธทาสภิกขุ

การบรรยาย ธรรมะบรรยายแก่กลุ่มศึกษาและปฏิบัติธรรม ๒๕๓๔

วันที่แสดง ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๓๔

รหัส ๕๑๑๕๓๔๐๗๒๘๐๐๐

ผู้ถอด โสภา

ผู้ตรวจทาน เพ็ญศรี ธรรมราช และฝ่ายจดหมายเหตุ

ISBN 978-616-7574-52-3

พิมพ์ครั้งแรก กรกฎาคม ๒๕๖๐ จำนวนพิมพ์ : ๕,๐๐๐ เล่ม

จัดพิมพ์โดย มูลนิธิหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ

พิมพ์ที่ บริษัท พิมพ์ดี จำกัด

สมทบการผลิต ๑๐ บาท

ประสงค์รับหนังสือเพื่อใช้ในงานพิธีหรือเผยแพร่ในวาระต่างๆ ติดต่อที่

มูลนิธิหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ

สวนวชิรเบญจทัศ (สวนรถไฟ) ถนนนิคมรถไฟสาย ๒

แขวงจตุจักร เขตจตุจักร กรุงเทพฯ ๑๐๙๐๐

โทรศัพท์ : ๐-๒๕๓๖-๒๘๐๐ ต่อ ๕๑๐๑

โทรสาร : ๐-๒๕๓๖-๒๖๘๘

อีเมล : bookclub@bia.or.th

Facebook : [bookclub.bia](https://www.facebook.com/bookclub.bia)

BIA

ธรรมทาน กับ มรดกหนึ่งร้อย

ที่ใครจะรู้ว่า ตอนที่น้องโง่ ลองแยกเล่มหนังสือ
ออกดู จะเห็นว่า มีอยู่สองเล่ม คือ ๓๐๐ บาท กับ ๑๐๐ บาท
กับความรู้ หรือคุณธรรมที่ดี ที่ซ่อนอยู่ในหนังสือเล่มนั้น. มรดก
ที่หนังสือ ย่อมมอบถึง มรดกของความรู้ ด้วยภาคตามตัว
มรดก พร้อมกับมรดกของ ๓๐๐ บาท และ ~~๑๐๐ บาท~~ ^{๓๐๐ บาท} ในมรดก
หนังสือหนึ่ง อยู่แล้ว ทั่วๆ ไป.

ส่วนมรดกธรรมทาน ย่อมไม่เป็นอย่างนั้น ความรู้
นั้นให้เปล่า ที่เลี้ยว, ส่วน ^{๓๐๐ บาท หรือ ๑๐๐ บาท} ๓๐๐ บาท หรือ ๑๐๐ บาท นั้น
ตามรู้ นั้น มัก ต้อง ขอคืน เช่น เลี้ยวกับพระที่ ให้
ให้ไป แยกไปถวายพระที่วัด. ๑๐๐ บาท เพราะฉะนั้น
ต้อง ไล่ไปถวาย อีกหลายครั้ง! จนกว่าจะถึงวัดที่วัด.

งานธรรมทาน มักถูกแทนที่เป็นการคืนหนังสือไป.
ขอ จบพิจารณาแล้ว ด้วยดี ทั้งสองอย่าง, จะได้เห็นใจ
กันดี! และร่วมรักกันดี.

สารบัญ

ธรรมะคือทุกสิ่งไม่ยกเว้นอะไร	๖
ในอัตตภาพของคนมีธรรมะ ๔ ความหมาย	๘
ธรรมะคือหน้าที่ต้องศึกษาครบถ้วนสำหรับจะรอด	๑๑
ประโยชน์ตามหลักพุทธศาสนา	๒๐
มีชีวิตเป็นสหกรณ์เดียวกันเพื่อความรอดทั้งทางกายและจิต	๒๓
โลกจะวินาศเพราะความเห็นแก่ตัว	๒๗
ศึกษาความถูกต้องทางศีล สมาธิ และปัญญา	๓๐
ชีวิตที่ไม่กัดเจ้าของ	๓๕

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย

อาตมาขอแสดงความยินดีในการมาของท่านทั้งหลาย
สู่สถานที่นี่ ในลักษณะอย่างนี้ คือมาแสวงหาความรู้ทาง
ธรรมะ เพื่อไปประกอบในหน้าที่การงานของตน ของตนให้
สำเร็จประโยชน์ถึงที่สุด เป็นสิ่งที่ถูกต้องมีเหตุผลควรแก่การ
อนุโมทนาด้วยเป็นอย่างยิ่ง อาตมาจึงขออนุโมทนาไว้ในที่นี้

ธรรมะคือทุกสิ่งไม่ยกเว้นอะไร

ในขั้นแรกนี้ควรจะทำความเข้าใจเกี่ยวกับคำคำนี้
กันเสียก่อน เพราะมันคงจะแปลกสำหรับบางคน ในเมื่อ
ได้ทราบว่าคำว่า **ธรรม** ในภาษาไทยเรา หรือ **ธรรมะ** ใน
ภาษาบาลี มันหมายถึง **ทุกสิ่งไม่ยกเว้นอะไร** ให้เหลืออยู่ก็
เรียกว่าธรรมทั้งนั้นแหละโดยภาษาบาลี เพราะในภาษาบาลี
คำว่าธรรมมันหมายถึงธรรมชาติ คำว่า ธรรมะ-ชา-ติ โดยตรง
นี้ไม่ค่อยมีที่ใช้ คือไม่ค่อยพบ ในภาษาบาลีใช้คำว่าธรรม
ธรรมะนี้ซึ่งหมายถึงธรรมชาติ

คำว่า **ธรรม หมายถึง ธรรมชาติ** แล้วก็ถือว่าไม่มีอะไร
ที่ไม่ใช่ธรรมชาติเป็นธรรมชาติหมด ไม่เหมือนกับภาษา
ปัจจุบันต่างๆ ในโลกเขายังมีคำว่าเหนือธรรมชาติ ธรรมชาติ
แล้วมีเหนือธรรมชาติหรือมีใช่ธรรมชาติ แต่ถ้าภาษาธรรมะ
ในพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นธรรมชาติหมดไม่มีอะไรที่ไม่ใช่
ธรรมชาติ ดังนั้นจึงไม่มีคำว่าเหนือธรรมชาติ นี่มันต่างกัน
อย่างนี้

ดังนั้นการศึกษาสิ่งที่เรียกว่าธรรมก็คือศึกษาทุกสิ่ง แต่
มันศึกษาไม่ได้ใครจะไปศึกษาทุกสิ่งได้ ก็ศึกษาเท่าที่จำเป็น
หรือเท่าที่มันเกี่ยวข้องกันกับเรา ก็ควรจะทราบว่าคำว่าธรรม

หมายถึงทุกสิ่งนั่นอธิบายอย่างไรกัน ก็กล่าวแล้วว่าธรรม หมายถึงธรรมชาติและมองดูได้ใน ๔ ความหมายคือ ตัว ธรรมชาติแท้ๆ นั่นนะก็เรียกว่าธรรม ธรรมในฐานะที่เป็น ตัวธรรมชาติ แล้วกฎของธรรมชาติที่ประจำอยู่ในตัวธรรมชาติ กฎธรรมชาติมันก็เรียกว่าธรรมอยู่นั่นแหละโดยภาษาบาลี เมื่อมีกฎแล้วมันก็มีสิ่งที่เรียกว่าหน้าที่ หน้าที่ตามกฎนั้น หน้าที่นั้นก็ยังคงเรียกว่าธรรมอยู่นั่นแหละ ครั้นมีหน้าที่แล้ว มันก็มีผลที่เกิดจากการปฏิบัติหน้าที่ ผลเหล่านั้นมันก็ยังคง เรียกว่าธรรมอยู่นั่นแหละ *ธรรมใน ๔ ความหมาย ธรรมคือ ธรรมชาติ ธรรมคือกฎของธรรมชาติ ธรรมคือหน้าที่ตามกฎ ของธรรมชาติ ธรรมคือผลที่เกิดจากหน้าที่* นี้จะเรียกว่า ปฏิบัติของหน้าที่ก็ได้

ถ้าลองคิดดูมันมีอะไรเหลือ ทั้งสากลจักรวาลจะมี เท่าไร ขอบเขตจะมีเท่าไรไกลเท่าไรมันก็อยู่ใน ๔ ความหมาย ดวงอาทิตย์ ดวงดาว ดวงจันทร์ ดวงจันทร์หรือศุกร์ทั้งหมด นี้ก็ยังเป็นตัวธรรมชาติ ในสิ่งเหล่านั้นมีกฎของธรรมชาติ มันก็เป็นไปตามกฎ ถ้ามันไม่เป็นไปตามกฎมันชนกันแตก กระจายหมดไม่มีเหลือ แล้วก็มีผลออกมาเป็นอนุตุนิยมต่างๆ นานา มีอิทธิพลเหนือมนุษย์ นี่คือมันไม่ยกเว้นอะไร

ในอรรถภาพของคนมีธรรมะ ๔ ความหมาย

แต่ที่นี้ที่ว่ามันศึกษาไม่ไหวหรือไม่จำเป็นจะต้องศึกษา มันก็ศึกษาเท่าที่มันเกี่ยวกับมนุษย์กับคนโดยตรง มันก็ดูก็เห็น ในอรรถภาพของคนคนหนึ่งนี่มันก็คือธรรมะ ๔ ความหมาย นั่นเอง ส่วนที่เป็นร่างกาย ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง หรือจะเรียกว่าธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลมมันก็คือตัวร่างกาย นี่ก็คือตัวธรรมชาติ ในเราคนหนึ่งๆ มีตัวธรรมชาติจนกระทั่งถึงว่าเซลล์ๆ หนึ่ง กระทั่งปรมาณูหนึ่งๆ นี่ก็คือธรรมชาติ

ที่นี้ในตัวธรรมชาติเหล่านี้มันมีกฎของธรรมชาติทับอยู่ มันจึงเปลี่ยนแปลง มันเจริญเติบโต มันก็เป็นไปตามกฎ ทุกๆ ปรมาณูในร่างกายของเราเป็นไปตามกฎ แม้จะเป็นผม ขน เล็บ ฟัน หนัง มันก็มีกฎมันก็เป็นไปตามกฎ ที่เห็นง่ายๆ ก็เช่นว่า มันงอก มันเจริญ แล้วมันเสื่อมไป ในเมื่อทุกๆ ส่วนมันเป็นไปตามกฎ ในเมื่อมันมีกฎมันก็มีหน้าที่ ทุกๆ ส่วนมันก็มีหน้าที่ ตามีหน้าที่อย่างไร หูมีหน้าที่อย่างไร แต่มันยังไม่สำคัญ เท่ากับว่าหน้าที่ที่ต้องถูกต้องตามกฎ ดังนั้นมันจึงรอดอยู่ได้

หน้าที่เหล่านี้ธรรมชาติทำเองโดยอัตโนมัติเราไม่ได้ เจตนามันก็มี เช่นว่า ปอดมันทำการหายใจ หัวใจมันทำการ

สุขฉืดโลहित หลายอย่าง มากๆ อย่างมันทำกันอยู่โดย
อัตโนมัตินี้ไปถามพวกหมอดูก็รู้ แต่บางอย่างเราต้องทำ
หน้าที่นั้น เราจะต้องกินอาหาร ต้องบริหารร่างกายแม้ที่สุด
แต่ว่าต้องถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ จะต้องกินน้ำ นี่หน้าที่
หน้าที่มีทั้งที่โดยธรรมชาติและโดยที่มนุษย์เจตนาทำตามกฎ
มันก็มีหน้าที่ตามธรรมชาติอยู่ในอัตรภาพร่างกายนี้

เมื่อมีหน้าที่แล้วมันก็มีผล เป็นสุขหรือเป็นทุกข์ แล้ว
แต่ว่าทำหน้าที่ถูกต้องหรือผิดพลาดอย่างไร นี้ก็ผลจากหน้าที่
มีความหมาย ๔ อย่างเช่นเดียวกับสิ่งต่างๆ ที่ภายนอกตัวเรา
ออกไปที่ไม่มีชีวิตจิตใจเป็นตัวธรรมชาติในสากลจักรวาล
มีความหมาย ๔ ความหมายเหมือนกันเลย นี่จึงรู้ว่าสิ่งที่
เรียกว่าธรรมคือธรรมชาติมันเป็นอย่างนี้ มันไม่ได้ยกเว้น
อะไรแล้วมันก็ไกลออกไปจนถึงกับว่าบางอย่างที่เราไม่รู้จัก
ก็ยังคงเป็นธรรมชาติ

ถ้าพูดกันให้หมดจดกว่านั้นก็ว่าธรรมชาติที่เป็น *สังขตะ*
-คือมีเหตุมีปัจจัยปรุงแต่งต้องเป็นไปตามเหตุตามปัจจัยนี้ก็
เรียกว่าธรรมชาติ แล้วที่ตรงกันข้ามไม่มีเหตุไม่มีปัจจัยปรุง
แต่งเป็น *อสังขตะ* -มีอยู่ได้โดยไม่ต้องมีเหตุปัจจัยปรุงแต่ง

ที่เห็นชัดๆ เช่นพระนิพพานไม่มีเหตุปัจจัยปรุงแต่ง หรือ ความว่างโดยแท้จริงไม่ต้องมีเหตุปัจจัยปรุงแต่งเพราะมัน อย่างเดียวอันเดียวกับพระนิพพาน หรือสิ่งที่เป็นตัวกฎ ตัว กฎนั้นมันก็เป็นอสังขตะ ไม่ต้องมีเหตุปัจจัยปรุงแต่ง ถ้ามีเหตุ ปัจจัยปรุงแต่งกฎก็เปลี่ยนหมด นี่เหล่านี้เรียกว่า อสังขตะ แปลว่า ไม่มีปัจจัยปรุงแต่ง ทั้งสังขตะ และอสังขตะ ก็ยังคง เรียกว่าธรรม ถ้าพุทธธรรมทั้งปวงนะก็มันหมายอย่างนี้ นี่มา รู้กันในเบื้องต้นซะที่ว่าคำว่าธรรมมันหมายถึงอะไรมันมี ขอบเขตเท่าไร

นี่ถ้าเอาสั้นๆ ก็ว่าหมายถึงทุกสิ่งไม่ยกเว้นอะไรทั้งที่ เป็นสังขตะและอสังขตะ เท่าที่เป็นสังขตะเราก็ยังไม่ค่อยจะ รู้แล้วจะไปรู้ถึงอสังขตะ มันก็ต้องศึกษากันโดยเฉพาะ และ ก็รู้เป็นการล่วงหน้าว่าธรรมทั้งปวง **ธรรมทั้งปวงนี้ หมายถึง สังขตะและอสังขตะ คือธรรมชาติทั้งปวง** เราศึกษาไหว หรือศึกษาหมดนี้มันก็ไม่ไหว ก็ศึกษาพิเศษในส่วนที่ศึกษา ไหว มันก็ได้แก่ความหมายที่สาม

ธรรมะคือหน้าที่

ต้องศึกษาครบถ้วนสำหรับจะรอด

ความหมายที่หนึ่งตัวธรรมชาติแท้ๆ เราก็เรียนรู้ศึกษาตามสมควรคือรู้จักธรรมชาติ แล้วกฎของธรรมชาติในความหมายที่สองนี้เราก็ศึกษาเท่าที่จะศึกษาได้ แต่ในความหมายที่สี่คือหน้าที่นี้ต้องศึกษากันอย่างถูกต้องและครบถ้วนเพียงพอเพราะมันจำเป็น มันจำเป็นแก่ความอยู่หรือความตาย ธรรมะคือหน้าที่ **ธรรมะคือหน้าที่ต้องศึกษาครบถ้วนสำหรับจะรอด** จะอยู่รอด ธรรมะในความหมายนี้ก็คือหน้าที่ หน้าที่ ส่วนเรื่องผลของหน้าที่นั้น ถ้าว่ามีหน้าที่ถูกต้องแล้วไม่ต้องเป็นห่วงมันก็ถูกต้อง ไปตามสังเกตดูก็ได้

ศึกษาตัวหน้าที่ หน้าที่ หน้าที่ให้มันถูกต้อง ธรรมะคำนี้ในความหมายที่จำเป็นสำหรับคนเราก็แปลว่าหน้าที่ เรารู้กันอย่างที่ต้องขอใช้คำว่าโง่เขลา คือรู้กันแต่เพียงว่าธรรมะคือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้านั้นมันไม่ตรงตามความจริง ธรรมะเป็นภาษาอินเดียโบราณที่สุดก็ใช้มาในความหมายที่มันเป็นหน้าที่ เราใช้แก่ทุกลัทธิศาสนาไม่เฉพาะพุทธศาสนา มันจะเป็นลัทธิอะไรศาสนาอะไร ศาสดาของเขาก็สอนธรรมะ

กันทั้งนั้น สอนธรรมะก็สอนเรื่องหน้าที่กันทั้งนั้น

เพราะตัวคำว่าธรรมะ ธรรมะมันไม่ได้แปลว่าสอน ไม่ได้แปลว่าการสอน แต่มันหมายถึงสิ่งที่สอนคือเรื่องหน้าที่ จึงเกิดมีธรรมะของศาสดาองค์นั้น ศาสดาองค์นี้เต็มไปหมด ในประเทศอินเดีย จึงมีชื่อเรียกว่าธรรมะของพระสมณโคตม ก็คือพระพุทธเจ้าคือพุทธศาสนา ธรรมะของนิครนถนาฏบุตร ปุณณกัสสป ธรรมะของสญชัยเวลัฏฐบุตร อชิตเกสกัมพลี ที่เป็นคู่แข่งสำคัญมี ๖ หกคณะและยังมีอีกมาก คำสอนของ ศาสดานั้นๆ เรียกว่าธรรมะ ธรรมะเสมอกันหมด

ประชาชนก็ทักถามกันว่าท่านชอบใจธรรมะของใคร อย่างเดี๋ยวนี้เราทักกันว่าท่านถือศาสนาอะไรจนคนโน้น ก็ถามว่าท่านชอบใจธรรมะของใคร นั่นแหละมันหมายถึง การถือพระศาสนานั้นๆ ทุกๆ ศาสดาสอนธรรมะก็คือสอน เรื่องหน้าที่ หน้าที่ หน้าที่นั้นก็คือสิ่งที่ช่วยให้รอด ถึงแม้มี ความคิดความนึกต่างกันมันก็ต้องสอนต่างกันในเรื่องหน้าที่ หรือการปฏิบัติเพื่อความรอด แล้วก็มุ่งหมายความรอด เหมือนกันหมดเลย แม้จะความรอดจะมีความหมายต่างกัน บ้างตามลัทธินั้นก็ใช้คำเรียกว่าความรอด เพื่อความรอด เพื่อ ความรอด มันจึงเป็นหน้าที่เพื่อความรอด พระศาสดาเหล่านั้น

ก็สอนไปตามลัทธิของตน ของตน คือมันไม่เหมือนกัน ด้วย
สำหรับเพื่อเลือกตามความสมัครใจ

นี่คือสิ่งที่เรียกว่าธรรมะมาตั้งแต่โบราณกาล เรียกกัน
ภาษาถิ่นนั้นคือภาษาอินเดีย ภาษามาแต่โบราณกาลไม่ใช่
เฉพาะพุทธศาสนา เพราะว่าเป็นภาษากลางประชาชนก็
ยอมรับความหมายของคำว่าธรรมะนี้แปลว่าหน้าที่เพื่อความ
รอด หน้าที่เพื่อความรอด จะใช้คำอื่นก็ได้เช่นใช้ว่าหนทาง
หรือการปฏิบัติ ระบบปฏิบัติก็ได้เหมือนกัน แต่ความหมาย
สำคัญมันอยู่ตรงที่ว่าเป็นหน้าที่เพื่อความรอด คำว่าธรรมะ
มันประหลาดอย่างนี้หมายถึงทุกสิ่ง

ความประหลาดมันก็คือสามารถตอบคำถามได้ทุก
คำถามที่มนุษย์จะมีคำถามขึ้นมาทีละอันๆ คำถาม ถ้ามมาสิ
ตอบได้คำเดียว **ธรรมะ** คำตอบธรรมะ ทำไมจึงเกิดมาก็
ธรรมะ ทำไมไม่เกิดมาก็ธรรมะ ทำไมเป็นสุขก็ธรรมะ ทำไม
เป็นทุกข์ก็ธรรมะ ทำไมไม่ได้อย่างใจก็ธรรมะ ไม่ถูกต้อง ทำ
ไม่ได้อย่างใจก็ธรรมะ ให้คนถามร้อยล้านคำถามมันก็ตอบได้
ด้วยคำที่ประหลาดมหัศจรรย์ที่สุดคือคำว่าธรรมะ ธรรมะ นี้
โดยธรรมชาติ ๔ ความหมายมันตอบได้ดังนี้

นี่มันก็ประหลาดตรงที่ว่า จะแปลเป็นภาษาอื่นไม่ได้

ยุ่งยาก อย่างภาษาไทยนี้ไม่แปลใช้คำว่าธรรมะ ธรรมะไปตามเดิมของมัน เมื่อพระพุทธศาสนาไปยุโรปในประเทศอังกฤษก็มีนักปราชญ์ราชบัณฑิตผู้สามารถเชี่ยวชาญ ก็พยายามที่จะแปลคำว่าธรรมะเป็นภาษาอังกฤษ ก็แปลไต่ยินตามรายงานที่พูดกันมาว่าแปลไปได้ถึง ๓๘ คำแล้วยังไม่หมดนี้ ไม่หมดความหมายของคำว่าธรรมะ จะแปลว่าคำสอน หรือจะแปลว่าธรรมชาติหรือแปลอะไรของมัน แปลกันนะมันก็ไม่หมด ในที่สุดก็ยอมแพ้ ยอมแพ้ไม่ต้องแปล ไม่ต้องแปลยอมใช้คำว่าธรรม ภาษาอินเดียเข้าไปอยู่ในภาษาพูดของภาษาอังกฤษ คือเข้าไปอยู่ในพทานุกรมคือใน *Vocabulary* สำหรับคนที่พูดธรรมะ ธรรมิกะ ก็นั่นนะความน่าอัศจรรย์

พวกอื่นพยายามแปลตามภาษาของตนนั้นก็คงเหมือนกันนะ ในที่สุดก็ใช้คำนี้กันทุกภาษา ในทุกภาษา โชคดีที่ว่าเมืองไทยไม่เคยพยายามแปล แต่มันมีแง่ลบบ่อยชนิดหนึ่ง ถ้าว่าจะแปลก็แปลได้โดยเอาเปรียบหรือเรียกว่าเอาเปรียบคือแปลว่าสิ่ง **ธรรมะ** แปลว่า **สิ่ง** เพราะคำว่าสิ่งมันหมายไม่ยกเว้นอะไรได้เหมือนกันนะ สิ่ง สิ่งดีสิ่งชั่วสิ่งอะไรก็ตามนะ มันเป็นสิ่ง สิ่งนะ แม้พระเจ้าก็เป็นสิ่ง โลกนี้ก็เป็นสิ่ง เป็นสิ่ง

สิ่ง เป็นรูปธรรมก็เรียกว่าสิ่ง เป็นนามธรรมก็เรียกว่าสิ่ง ถ้า
ยังไม่เคยเห็นใครแปลในภาษาต่างประเทศ อาตมาก็ใช้คำนี้
แปลอยู่ว่าสิ่ง สัพเพ ธัมมา ก็ธรรมทั้งปวง ถ้าบังคับให้แปล
ก็แปลว่าสิ่งทั้งปวง สังขตะก็ได้ อสังขตะก็ได้ ก็แปลว่าสิ่ง นี้
คือความประหลาดหรืออัศจรรย์ของคำพูดคำเดียวว่าธรรมะ
หมายถึงทุกสิ่ง นี้ก็ไม่อาจจะแปลเป็นภาษาใดโดยเฉพาะ

นี่เรามาพูดกันถึงเรื่องสิ่งนี้ นี่คือธรรมะและก็พูดกันใน
ส่วนที่มันจำเป็นเกี่ยวข้องกับมนุษย์ มันก็มองดูความหมาย
ออกไป ความหมายออกไป สิ่งที่เป็นหน้าที่เพื่อความรอด
แล้วมันก็เป็นคู่กับสิ่งที่มีชีวิต สิ่งที่มีชีวิตต้องมีธรรมะในความ
หมายว่าหน้าที่ หน้าที่ มันจึงจะรอดชีวิต ถ้ามองกันในแง่
นี้ ธรรมะก็คือคู่ชีวิตหรือเป็นตัวชีวิตเสียเอง หรือจะพูดให้มัน
ลึกกว่านั้นก็ เป็นคู่กับโลก ถ้าไม่มีธรรมะมันก็ไม่มีโลก โลกมัน
ก็อยู่ได้ด้วยธรรมะของโลก สากลจักรวาลนี้อยู่ด้วยธรรมะ
ของสากลจักรวาล คือความจริงของสากลจักรวาลที่เรียกว่า
เป็นกฎของธรรมชาติ นับประสาอะไรกับร่างกายเล็กๆ ของ
คนคนหนึ่งที่จะไม่ต้องมีธรรมะ มันจึงพูดว่ามันต้องมีทุก
กระเปียดนิ้ว ทุกกระเปียดนิ้วให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ

อีกความหมายหนึ่งโดยภาษานี้คำว่าธรรมะ ธรรมะมัน

ก็แปลว่าถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ นี่เราแยกพูดเฉพาะ
คนมีชีวิต ธรรมะก็คือความถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ ก็
ศึกษาเอาเอง ถ้าศึกษาไม่ไหวก็ศึกษาจากคำสอนจากครูบา
อาจารย์ที่เขาสอนสื่บๆ สื่บๆ กันมาเป็นพันปี หมื่นปี และก็
ถ้านับตั้งแต่อย่างต่ำ อย่างต้น เบื้องต้นที่สุด ถึงสูงที่สุด
จนสูงที่สุดถึงระดับที่เรียกว่าความหลุดพ้นคือพระนิพพาน
เป็นบรมธรรม เป็นยอดสุดของธรรมะ เป็นยังไงลองคิด
ดูเถอะจะเรียนไหวไหม มันก็เห็นชัดอยู่ว่ามันไม่จำเป็น
จะต้องเรียนทั้งหมดนั้น มันก็เรียนเท่าที่จำเป็นแก่ความรอด

จึงขอบัญญัติความหมายของคำคำนี้ให้เป็นประโยชน์
แก่การศึกษาและปฏิบัติสำหรับทุกชีวิต ภาษาไทยเรียกว่า
**หน้าที่ ภาษาบาลีเรียกว่าธรรมะ ; ธรรมะคือหน้าที่ หน้าที่
คือธรรมะ** หน้าที่ในความหมายที่สามของคำว่าธรรมชาติ ใน
ธรรมชาติคือหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ นี่คือหน้าที่ หน้าที่
คำบัญญัติความที่จะถือให้เป็นหลักเป็นประโยชน์ได้ที่สุด
เท่าที่นึกเห็นตั้งแต่นานมาแล้วจนบัดนี้ก็ถือเป็นหลัก ธรรมะ
คือระบบปฏิบัติ ระบบปฏิบัติหมายความว่าก็ปฏิบัติครบถ้วน
ทั้งระบบ ไม่ใช่ข้อเดียว หลายข้อรวมกันเป็นระบบ

ระบบปฏิบัตินี้คำแรก ที่ถูกต้อง ถูกต้อง ถ้าว่ถูกต้อง

มันจำกัดความหมายว่าแก่ความรอด ไม่ใช่ถูกต้องตามภาษาพูดเลอะเทอะ ถูกต้อง ถูกต้องก็คือแก่ความรอดคือมีความรอด ความรอดนี้ต้องมีทั้งทางกายและทางจิต มันต้องรอดอยู่ด้วยกันทั้งทางกายและทางจิต แล้วก็ต้องมีตลอดเวลาคือทุกชั้นตอนแห่งชีวิต ทุกชั้นตอนแห่งชีวิต ตลอดเวลาตั้งแต่ออกจากท้องแม่จนเข้าโลง มันก็ต้องทั้งเพื่อตนเองและเพื่อผู้อื่น

เพื่อตนเองอย่างเดียวยังไม่เป็นธรรมะที่ถูกต้อง เพราะว่าโลกนี้มันต้องอยู่กันมากๆ ให้อยู่คนเดียวไม่ได้ ตาย ตายแน่ๆ ยกโลกทั้งหมดให้ครองคนเดียว อยู่คนเดียวมันก็อยู่ไม่ได้มันก็ตาย สัตว์ก็อยู่ตัวเดียวไม่ได้ต้องอยู่กันมากๆ ตามแบบสัตว์ ต้นไม้ก็อยู่ต้นเดียวไม่ได้ด้วยต้องอยู่กันอย่างครบถ้วน เพราะฉะนั้นคำว่าเพื่อผู้อื่นจึงมีความสำคัญเหมือนกัน เป็นธรรมะที่ต้องรับรู้ ต้องปฏิบัติทั้งเพื่อตนเองและผู้อื่น

อาตมาขอยืนยันว่าเป็นคำบัญญัติ คำที่พอใช้ให้เป็นประโยชน์ได้สำหรับคำคำนี้ ทบทวนใหม่ชนิดหนึ่งว่าธรรมะหรือหน้าที่ ธรรมะหรือหน้าที่คือ ระบบปฏิบัติเรียกว่าไม่ใช่แต่เพียงความรู้พูดได้จ้อ คืออยู่ในกระดาด มันเป็นตัวระบบปฏิบัติอยู่ที่กาย วาจา ใจ ที่ติดตัวอัตตภาพ มันก็ครบถ้วน

ทุกๆ ข้อที่ต้องมีจึงเรียกว่าระบบ ระบบปฏิบัติที่ครบถ้วน เรียกว่าจำกัดความออกไปว่าที่ถูกต้อง ถูกต้อง

ถูกต้องนี้หมายความว่าแก่ความรอด คำว่า ถูกต้อง ถูกต้องตามภาษาพูดของนักภาษาเพื่อเจ้ออย่าไปเอากับมัน ถูกต้องตาม *Logic* บ้าง ถูกต้องตาม *Philosophy* บ้าง บ้างบอทั้งนั้นแหละ เพราะมันมีเหตุผลที่จะแยกแยะคิดค้ำ คัดจ้างออกไปเรื่อย *Philosophy* แล้วยิ่งแล้วใหญ่ไปไม่มี จุดจบ แต่อย่าใช้คำว่าปรัชญานะ คำว่า *Philosophy* ไม่ใช่ ปรัชญา ในเมืองไทยเอามาใช้ผิดๆ พวกอินเดียเขาโกรธเขา ต่อว่า ว่าใช้ของเขาผิดๆ

ถ้าปรัชญาหมายถึงว่าถูกต้องครบถ้วนยอดสุดของ ปัญญา แต่ *Philosophy* มันไม่ใช่อย่างนั้นมันยังพูดไปได้ เรื่อยไม่มีจบนะ ภาษาอินเดียแปลคำ *Philosophy* ว่า ทรรศนะ ทรรศนะ คล้ายกับ *Opinion* หรือความเห็นอย่าง ใดอย่างหนึ่ง *Philosophy* แปลว่า ทรรศนะ ไม่ได้แปลว่า ปรัชญา ชาวอินเดียเจ้าของภาษา เขาโกรธและเขาดูถูก คนไทยว่าเอามาใช้ผิดๆ ถูกต้องทางปรัชญาใช้ไม่ได้หรือถูก ต้องทาง *Logic* ก็ใช้ไม่ได้ มันคัดค้านด้วยเหตุผลคนเด็กๆ ได้เรื่อยไปแล้วก็ไม่มีจุดจบ

ถูกต้อง ต้องถูกต้องตามหลักเกณฑ์ของพระศาสนา
คือได้รับประโยชน์และก็ไม่มีโทษแก่ฝ่ายใด ได้รับประโยชน์
แก่ทุกฝ่ายเป็นความรอดจากความทุกข์หรือปัญหาเรียกว่า
ถูกต้อง ถูกต้อง คำว่าถูกต้องนั้นต้องดับทุกข์ได้แก่ปัญหาได้
จึงใช้คำว่าถูกต้องแก่ความรอด ความรอดนี้ก็เหมือนกันเป็น
คำสำคัญที่สุด ถ้าไม่รอดก็หมายความว่าถูกกักขังถูกจองจำ
นี้มันก็มีทุกข์ ถ้ายังเป็นไปโดยไม่รู้สึกรู้สีกตัวด้วยละก็ยิ่ง
น่าสงสาร ติดอยู่ในวัฏฏะคือความทุกข์โดยไม่รู้สึกรู้สีกตัว นี้ไม่มี
ความรอดไม่ใช่ความรอด ศาสนาทุกศาสนาต้องการจะช่วยให้
หลุดไปจากการกักขังนี้เรียกว่าของรอด แปลความหมาย
ตรงๆ ก็นี้แปลว่ารอดจากความตายและรอดจากความทุกข์

ร่างกายรอดจากความตายที่ยังไม่ถึงเวลา จิตใจรอด
จากความทุกข์ รอดสองอย่างนี้แล้วก็เรียกว่ารอด รอด เป็น
จุดหมายของชีวิต หรือเป็นจุดหมายของการกระทำของชีวิต
เพื่อความรอด ใช้คำตรงกันหมดแหละทุกๆ ศาสนามีคำว่า
ความรอดใช้กันทั้งนั้น เป็นคำสากลที่สุด เพื่อความรอด มัน
ก็รอดทั้งทางกายและทางจิตและต้องรอดตลอดเวลาทุก
ขั้นตอนแห่งชีวิต ตั้งแต่เกิดจากท้องมารดาจนเข้าโลง

แต่เราอาจจะพูดให้มากกว่านั้นให้สมกับอิทธิพลของ

ธรรมะ รอดตลอดกาลนิรันดร คือว่ารอดตั้งแต่ว่าเริ่มมีมนุษย์
ขึ้นมาในโลกและก็มาสู่ความโง่มีปัญญา เป็นสัตว์ไม่ぬ่งผ้าจน
รู้จักぬ่งผ้า รู้จักทำบ้านเรือน รู้จักทำความเจริญๆ เจริญๆ
เจริญมาจนเป็นมนุษย์อย่างปัจจุบันนี้ มันก็เรียกວ່านับตั้งแต่
เป็นสัตว์ป่าไม่ぬ่งผ้าและมาเป็นอยู่อย่างแข่งกับเทวดาเหมือน
อย่างเดี๋ยวนี้ ก็ต้องใช้คำว่ทุ่กชั้นตอนเหล่านั้นต้องมีธรรมะ
ทุ่กชั้นตอนแห่งชีวิต มิฉะนั้นมีปัญญา มิฉะนั้นมีความทุ่กข์

นี่เรียกว่ารอดทุ่กชั้นตอนแห่งชีวิตและด้วยกันทั้งหมด
หรือทั้งตนเองและทั้งผู้อื่น ยอมรับหน้าทีเพื่อผู้อื่นด้วย อย่า
ถือเอาแต่หน้าทีว่่าเพื่อตัวกู่ ตัวกู่คนเดียวนี้ไม่ถูก **หน้าทีมี**
เพื่อจะช่วยให้ทั้งหมดรอดและก็อยู่กันอย่างมีสันติภาพ
ถ้ามีพวกหนึ่งไม่รอดเป็นทุ่กข์ทรมาณอยู่มันไม่มีสันติภาพละ
โลกนี้ มันต้องมีความถูกต้องทั้งโลกและก็รอดด้วยกัน

ประโยชน์ตามหลักพุทธศาสนา

คำว่่าประโยชน์ในภาษาไทยเรามากจะแบ่งออกเป็น ๒
อย่างคือประโยชน์ส่วนตัวและประโยชน์ส่วนรวมก็ได้เหมือน

กัน ส่วนตัวก็ได้รับประโยชน์ส่วนรวมก็ได้รับประโยชน์ แต่
ภาษาธรรมะของพระพุทธเจ้าท่านตรัสไว้ชัดเจน ประโยชน์
แบ่งเป็น ๓ ประโยชน์ตนเรียกว่า **อิตตัตถประโยชน์** นี้
ประโยชน์ส่วนตนและก็ประโยชน์ส่วนผู้อื่นคือ **ปรัตถ**
ประโยชน์ และประโยชน์ที่สองฝ่ายเกี่ยวข้องกันโดยแยกจาก
กันไม่ได้ ประโยชน์นี้เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันโดยไม่อาจจะแยก
ถ้าแยกมันกลายเป็นไม่ใช่ประโยชน์เรียกว่า **อุภยัตถ**
ประโยชน์ ; **อิตตัตถประโยชน์** **ปรัตถประโยชน์** **อุภยัตถ**
ประโยชน์ **ประโยชน์ตนเอง** **ประโยชน์ผู้อื่น**และ**ประโยชน์**
ทั้งสองฝ่ายที่ผูกพันกัน มันจึงจะเรียกว่ามีประโยชน์อย่าง
ครบถ้วน

ดังนั้นเราจงรู้จักประโยชน์ครบทั้ง ๓ มิฉะนั้นจะเกิด
ปัญหาเลวร้ายที่สุดอย่างที่กำลังเกิดอยู่เดี๋ยวนี้ คือมันเห็น
แก่ตัว มันเห็นแก่ตัว ความเห็นแก่ตัวกำลังสร้างปัญหา
เลวร้ายทั้งโลกและมันไม่มีอุภยัตถประโยชน์ มันมีแยกเป็น
มิ่งเป็นกุเสีย เช่นว่ามันเป็นลูกจ้าง เป็นนายจ้างมันก็คนละ
ประโยชน์มันก็ขัดกันและมันก็ต่อสู้กันตลอดนิรันดร

ปัญหาลูกจ้างนายจ้าง อย่างเมืองไทยเรานี้กำลังเป็น
ปัญหา ทั้งโลกกำลังเป็นปัญหา มันก็แยกเป็นผู้ขาย เป็นผู้ซื้อ

เป็นผู้ผลิต เป็นผู้ๆ ไป ในที่สุดมันก็ยังแยกเป็นสามภรรยา มันก็แยกเป็นประโยชน์อย่างนี้มันก็มีขัดแย้งนะ ไม่มากก็น้อย ถ้ามันเป็นคนเดียวกันเสียเหมือนกับสหกรณ์ปัญหาจะไม่มี เพราะทุกคนมีธรรมชาติมาจากธรรมชาติเป็นคนเดียวกัน อย่าไปแยกให้เป็นหลายคนให้ชีวิตทั้งจักรวาลนี้รวมเป็นคนเดียว ฉะนั้นลูกจ้างหรือนายจ้างก็ตามคิดว่าทำเพื่อประโยชน์แก่นุชยชาติมันก็ไม่ต่อสู้แย่งชิงกันอย่างเดี๋ยวนี

ทุกคนทำประโยชน์อุกฤษฏ์ประโยชน์คือประโยชน์ที่สัมพันธ์กันมันเกี่ยวข้องกัน เกี่ยวข้องกันเป็นร่วมกันทำเป็นหน่วยเดียว เป็นกลุ่มเดียวเหมือนความหมายของคำว่า สหกรณ์ เช่นประเทศทั้งประเทศเป็นคนเดียวหน่วยเดียว ไม่ต้องมีฝ่ายนั้นฝ่ายนี้สำหรับทะเลาะกัน เดียวนี้คนเราสองคน พอมาถึงกันเข้ามันก็เป็นมึง เป็นกู ไม่มีความเป็นสหกรณ์ มาแย่งประโยชน์ต่อสู้เพื่อประโยชน์ เมื่อมันไม่มาเกี่ยวข้องกัน มันก็ยังไม่เกิดปัญหา พอมาเกี่ยวข้องกันมาถึงมันเกิดเป็นมึง เป็นกูมันก็ต่อสู้กัน

เดี๋ยวนีการต่อสู้กันนี้จะมีแม้ระหว่างพ่อแม่กับลูกด้วย นะคุณไปสังเกตดูให้ดี ใจ้ความเห็นแก่ตัวไม่ยอมรับไปผูกพัน เป็นคนเดี๋ยวนีขยายตัวแรงขึ้น แรงขึ้นตามความเจริญทาง

วัตถุ เจริญทางวัตถุทำให้หลงความสุขทางเนื้อทางหนังมันก็แยกเป็นส่วนตัวเป็นคน เป็นคน ไปเรื่อย มันขัดแย้งกันระหว่างสามีภรรยา มันฆ่ากันตาย ขัดแย้งกันระหว่างบิดามารดากับลูก ลูกฆ่าพ่อฆ่าแม่มากขึ้นและมันไม่รู้จักความเป็นอันเดียวหรือความเป็นสหกรณ์ เรากล่าวได้ว่าลูกฆ่าพ่อฆ่าแม่มากขึ้นอย่างที่ปรากฏในหน้าหนังสือพิมพ์

มีชีวิตเป็นสหกรณ์เดียวกัน เพื่อความรอดทั้งทางกายและจิต

ถ้าเรามีชีวิตเป็นสหกรณ์เดียวกันหมดไม่มีปัญหา มนุษย์ก็เป็นสหกรณ์อันเดียวกัน สัตว์เดรัจฉานก็เป็นสหกรณ์อันเดียวกัน ต้นไม้ต้นไร่ก็เป็นสหกรณ์อันเดียวกันและก็ไม่ทำลายกันก็มีความสุขเหลือประมาณด้วยกันทั้งนั้น ก็มาอยู่ด้วยกันเป็นสหกรณ์ใหญ่นี้ มนุษย์ สัตว์เดรัจฉาน ต้นไม้ต้นไร่นี้ ชีวิตทั้งสามประเภทนี้เป็นสหกรณ์เดียวกัน นั่นแหละคือธรรมะสูงสุด ธรรมะสูงสุดอยู่ที่นั่น บางคนมันก็จะพูดบ้าแล้ว บ้าแล้วทำไมเอากันมากถึงอย่างนั้นทำไมไหวบ้าแล้วไม่เอา ไม่อยากฟังก็ได้

แต่อัตมาพูดตามความเป็นจริงของธรรมชาติตามความหมายของคำว่าธรรมะ ธรรมะ หมายถึงทุกสิ่งในความหมายที่มองดูเป็นส่วนๆ ไป ธรรมะคือธรรมชาติ ธรรมะคือกฎของธรรมชาติ ธรรมะคือหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ ธรรมะคือผลจากหน้าที่นั้นๆ ประพฤติให้ตรงตามนี้ให้ครบถ้วนตามนี้แล้วก็จะหมดปัญหา และก็จะเป็นไปเพื่อรวมกันได้เป็นสหกรณ์ของสิ่งที่มีชีวิตทำให้ชีวิตรอด คนก็รอด สัตว์ก็รอด ต้นไม้ต้นไม้ไร้กิ่งรอด เมื่อแยกออกเป็นส่วนๆ แล้วมันก็เห็นแก่ตัว เห็นแก่ตัวเห็นประโยชน์ของตัวเองก็ขัดแย้งกัน มันก็ทำลายกันฆ่าฟันกันไม่ต้องรับผิดชอบอะไร ฆ่าฟันใครก็ได้เพื่อประโยชน์ของคุณ

ความรู้สึกแตกแยกเป็นเห็นแก่ตัวเป็นตัวกู-ตัวกู่นั้นแหละคือความไม่มีธรรมะ ถ้าเป็นตัวเดียวกันเท่านั้นไม่ต้องมีตัวกู-ตัวกู่นั้นแหละคือความมีธรรมะ ถ้าท่านศึกษาธรรมะถึงที่สุดก็จะพบความเป็นอย่างนี้ ธรรมะเป็นไปเพื่อประโยชน์ตน ประโยชน์ท่าน และก็ประโยชน์ที่ผูกพันกันเรียกว่าความถูกต้อง ถูกต้องเพื่อความรอด

ความหมายที่จะแยกเอามาปฏิบัติเฉพาะก็เรียกว่าความถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ ตามหน้าที่หรือตามผล

ของหน้าที่เรียกว่ามีความถูกต้อง ถูกต้องแล้วก็ไม่มีผิดพลาด ไม่มีทุกข์โทษ ไม่มีเสนียดจัญไรอะไร ถ้ามันมีความถูกต้อง ถ้ามันยังมีความทุกข์เหมือนเสนียดจัญไรอะไรอยู่แล้วมันยังไม่ถูกต้อง ฉะนั้นขอให้ท่านทั้งหลายสนใจคำนี้ว่า **ธรรมะคือระบบปฏิบัติที่ถูกต้องแก่ความรอดทั้งทางกายและทางจิต** ทุกขั้นตอนแห่งชีวิตทั้งตนเองและผู้อื่น หมดไม่มีอะไรเหลือ

ที่นี้ก็มาดูถึงความหมายที่สามคือหน้าที่ หน้าที่ ทางกายถูกต้องหากินได้ตลอด ตลอดชีวิตนี้ก็เรียกว่าเป็นธรรมดีมากถ้ารอดชีวิตนี้ ขอภัยใช้คำหยาบคายว่าแม้แต่หมามันก็รู้จักหากินจะรอดชีวิต มันจะไปเห็นแก่ตัวหรือมันก็มากไป พระเยซูพูดว่าแม้แต่นกกระจิบนกกระจอกมันก็หากินได้โดยไม่ตายทำไมจะไปเห็นแก่ปากแก่ท้องไม่เห็นแก่ธรรมะเล่า นั่นนะต้องรู้ในข้อนี้ว่าหน้าที่ทางกายนี้มันดูไม่ค่อยจะยุ่งยากลำบากอะไร แต่ว่าถ้าทำไม่ถูกต้องมันก็มีความทุกข์

ดังนั้นเราจึงมีระบบปฏิบัติอีกส่วนหนึ่งเพื่อแก้ปัญหาดังกล่าวทางจิตใจไม่ให้มีทุกข์ ธรรมะที่สำคัญ จึงขอพูดอย่างตรงๆ อย่าหาว่าอย่างนั้นอย่างนี้เลย แม้ที่ท่านทั้งหลายมาที่นี้ก็เพราะมีปัญหาเรื่องธรรมะคือเรื่องความรอดทางจิตใจ ถ้ามันเป็นรอดทางร่างกายก็ไม่ต้องมาที่นี้ แต่แล้วมันก็มีปัญหาคาบ

เกี่ยวกัน ในการที่จะทำความรอดทางกาย ทำมาหากินนะ มันยังมีความทุกข์ ดังนั้นจึงต้องมีธรรมะเพื่อไม่ให้การทำมาหากินหรือการทำความรอดทางกายเป็นทุกข์ธรรมะมันช่วยอย่างนี้ ทุกคนจึงแสวงหาความรู้ที่จะช่วยไม่ให้เกิดความทุกข์

ในการทำมาหากินนี่คือสิ่งที่เรียกว่าธรรมะ กำลังได้รับความนิยมนมากขึ้นๆ เพราะความทุกข์มันทำเอาเจ็บปวดทั้งโลก ทั้งโลก เจ็บปวดครวญใหญ่ๆ ก็เป็นสงครามโลก มันมีมาสองหนแล้ว แต่ว่าแม้ไม่ได้มีสงครามนี้ก็มีสงครามได้ดินอยู่ตลอดเวลา ก็มีปัญหาทรมานคนอยู่ตลอดเวลา เรียกว่าเป็นสงครามระหว่างความผิดกับความถูก

ถ้าชีวิตนี้ดำเนินไปผิดมันก็ได้รับความทุกข์ ทำสงครามกับความทุกข์ มาหาวิธีชนะสงครามคือธรรมะ ธรรมะ เมื่อมองให้เห็นความสำคัญของธรรมะก็เอาชนะความทุกข์ทั้งปวงนี้ พระศาสดาเป็นผู้เปิดเผยวิธีการอันนี้เอง สอนธรรมะ เผยแผ่ธรรมะ ท่านทั้งหลายจงพยายามเข้าใจสิ่งที่เรียกว่าธรรมะในลักษณะอย่างนี้ก็ศึกษาให้ถูกจุดคือตรงกับปัญหาของตนแล้วก็เอาไปปฏิบัติ ปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหานั้นให้ได้ มันก็เลยมีอยู่เป็น ๓ ขั้นตอนอีกเหมือนกัน ธรรมะสำหรับศึกษาให้ถูกต้อง ถูกต้องในส่วนการศึกษาธรรมะ

โลกจะวินาศเพราะความเห็นแก่ตัว

ฉะนั้นศึกษาธรรมะแล้วก็ปฏิบัติให้ถูกต้อง ธรรมะถูกต้อง
ในส่วนการปฏิบัติหรือก็ถูกต้องในการเสวยผลของการปฏิบัติ
ให้มันถูกต้องและพอดี เต็มวันนี่คุณนี่มันกินไป มันกินไป กิน
กินจำเป็น แต่งเนื้อแต่งตัวนุ่มห่มกินจำเป็น เครื่องใช้ไม้สอย
กินจำเป็น ที่อยู่อาศัยกินจำเป็น คุณดูเอาเอง ในบ้านใน
เรือนเต็มไปด้วยสิ่งที่ไม่จำเป็นอยู่มากเอาไปทิ้งเสียก็ไม่ใช่ไร
จึงจะมีปัญหาน้อย เขาบอกว่าบ้านบางบ้านนะห้องน้ำอย่าง
เดียวมีราคา ๓ ล้านบาท อาตมาไม่อยากจะเชื่อแต่เขาก็บอก
ว่าเชื่อเถอะ เชื่อเถอะมันเป็นความจริง ห้องน้ำอย่างเดียว
มันมีราคา ๓ ล้านบาท มาสร้างวัดได้ตั้งหลายวัดห้องน้ำ
ห้องเดียว เรียกว่ามันกิน

มันกินเพราะถูกหลอก ถูกหลอกด้วยการโฆษณา
ชวนเชื่อ โฆษณาชวนเชื่อนี้กำลังเจริญๆ สอนกันเป็นศาสตร์
อันหนึ่งเลยโฆษณาสำเร็จ โฆษณาเก่งให้คุณขายซีเหินยว
ซื้อตุ๋นก็ทำได้ ฝีมือของการโฆษณา ก็ขายได้หมด จะผลิต
ออกมาเป็นส่วนเกินยังไงก็ขายได้หมด ระบบอุตสาหกรรมก็
ผลิตออกมา ผลิตออกมาขายไม่ได้ระบบโฆษณาก็ช่วยๆ ช่วย

จนขายได้หมด ก็ผลิตอย่างอื่นออกมาอีกระบบโฆษณาที่ช่วย
ขายได้หมด ต่อไปเกิน ต่อไปเกิน ต่อไป เกินต่อไป ความเกิน
นั้นมันก็มีมากขึ้น

เดี๋ยวนี้รถยนต์ราคาแสนไม่มีใครนั่งนะ จะนั่งรถยนต์
ราคาสี่ล้านห้าล้านกัน ลองคิดดู บ้านเรือนราคาแสนไม่มีใคร
อยู่ได้ ต้องอยู่บ้านเรือนราคาสี่ล้านห้าล้าน นี่ความหลอกลวง
ของอุตสาหกรรม ถ้าควบคุมไว้ไม่อยู่อุตสาหกรรมนั้นแหละ
จะทำความพินาศให้แก่มนุษย์ ถ้าควบคุมไว้ได้ผลิตแต่พอดี
ส่วนที่จำเป็นพอดีก็ดี หรือควบคุมไว้ได้อย่าให้คนมันโง่ไป
หลงซื้อส่วนเกินเหล่านั้น ควบคุมทางฝ่ายคนซื้อมันก็ยิ่งดี
ควบคุมทั้งฝ่ายคนผลิตก็ยิ่งดี ถ้าอย่างนี้ระบบอุตสาหกรรม
ไม่เป็นอันตรายถ้าปล่อยเป็นไปตามความเกินนั้นนะมันผิด
ธรรมชาติ มันดูถูกธรรมชาติ มันเหยียบย่ำธรรมชาติ มันจะได้วินาศ
สมน้ำหน้านะ

โลกนี้มันจะได้วินาศสมน้ำหน้าเพราะมีส่วนเกิน
เท่าไรมันก็เห็นแก่ตัวเท่านั้น มันเกินออกไปเท่าไรมันก็เห็น
แก่ตัวเท่านั้นมันไม่เห็นแก่ธรรมชาติ มันตรงกันข้ามถ้าเห็นแก่
ตัวก็ไม่เห็นแก่ธรรมชาติ ถ้าเห็นแก่ธรรมชาติมันก็ไม่เห็นแก่ตัว
ความเห็นแก่ตัวเจริญก็ได้โอกาสมีสิ่งล่อลวงให้สนุกสนาน

เอรีดอรรอย เพลิดเพลินจนเห็นแก่ตัวอย่างไม่รู้ตัว อย่างลืมตัว เห็นแก่ตัวจนสร้างปัญหา มลภาวะทั้งหลายเกิดจากผู้เห็นแก่ตัว เพียงเท่านั้นก็ทำโลกให้วินาศได้แล้ว ถ้าโลกมันเต็มไปด้วย มลภาวะมันก็วินาศ

ความเห็นแก่ตัวทำให้เกิดอุปสรรคที่ไม่ควรจะมีเกิดขึ้น รวดชนกัน เรือชนกัน อุปสรรคใดๆ ที่ทำให้เจ็บป่วยก็ไม่มี ผู้เห็นแก่ตัวมันประมาณ มันเลินเล่อ มันเห็นแก่ตัวมันทำให้มี มันก็ทำให้ไปหลงในสิ่งที่ไม่ควรจะไปหลงใหลความเอรีดอรรอย ที่ไม่ควรจะเกี่ยวข้องด้วย มันก็หลงมันก็ได้ไปติดยาเสพติด จนเป็นปัญหาโลกอยู่เหมือนกัน ติดอบายมุขจนเป็นปัญหาโลก แล้วก็ได้เป็นโรคชนิดที่เป็นปัญหาโลก โรคเอดส์โรคเอด อะไรก็ไม่รู้ณะแต่ว่ามันเป็นปัญหาโลก เพราะมันเห็นแก่ตัว จะไปหาความอรรอยชนิดที่แปลกออกไปมันก็ได้เป็นโรคเอดส์ เป็นโรคที่แม้แต่สุนัขมันก็ไม่เป็น

คนได้เป็นโรคที่สุนัขก็ไม่เป็นก็สมน้ำหน้ามันนะ ก็ได้ยินว่ายังไม่มีทางปราบมัน โรคเอดส์นี่จะเป็นผู้ช่วยควบคุมไม่ให้พลเมืองล้นโลกกลายเป็นของดีไปเสียอีกมั้ง มนุษย์จะต้องพึ่งโรคเอดส์นะ เมื่อควบคุมกำเนิดกันไม่ไหวโดยคนละก็ให้โรคเอดส์ช่วยควบคุมและบางที่มันจะไม่เหลือสักคน นี่ละ

ความไม่มีธรรมะ ความไม่มีธรรมะก็ไปเห็นแก่ตัว เห็นแก่ตัว
หนักเข้า หนักเข้ามันก็ได้เป็นบ้าไปอยู่โรงพยาบาลบ้า

เดี๋ยวนี้ก็เห็นแก่ตัวกันจนมาสร้างคุกตะรางเท่าไรก็ไม่
พอ สร้างตำรวจเท่าไรก็ไม่พอ สร้างศาลเท่าไรก็ไม่พอ สร้าง
วัดวาอารามเท่าไรก็ไม่พอคนมันยังเห็นแก่ตัว กระทรวง
ยุติธรรมประกาศว่าไม่มีเงินจะสร้างศาลแล้วต้องวางนโยบาย
อย่างอื่นอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อไม่ต้องสร้างตัวศาล หรือคุก
หรือเรือนจำ นั่นคือความเห็นแก่ตัวกำลังจับมนุษย์ใส่กรงทั้ง
เป็นๆ นั่นแหละคือความขาดธรรมะ ถ้าไม่มีธรรมะ

ศึกษาความถูกต้อง ทางศีล สมาธิ และปัญญา

ถ้ามีธรรมะสิ่งเหล่านี้ไม่เกิด มันมีแต่ความถูกต้อง
ถูกต้อง ถูกต้อง อะไรๆ ก็ถูกต้อง ถูกต้อง ท่านจงถือเป็นหลัก
ว่าถือความถูกต้องมันไม่ชวนให้เป็นบ้า ถ้าไปถือว่าดีๆ ดีแล้ว
เดี๋ยวก็บ้าดี เมมาดี หลงดี เลวไปถึงหนักยิ่งไปกว่าเดิมนะ ถ้า
ยึดถือความถูกต้องมันไม่มีเมมา ไม่มีบ้า มันถูกต้องมันพอดี

มันปรับตัวของมันพอดี ไข่ม้วนนั้นไม่ไหวไม่เอาแน่แต่ว่าตินั้น
ก็ถ้าไปหลงกะมัน มันก็สร้างปัญหาขึ้นมาอีกทางหนึ่ง

ดังนั้นจงเอาที่ตรงกลางคือความถูกต้อง ถูกต้อง
พระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้วก็สอนธรรมะสูงสุดของพระองค์คือ
ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร แสดงออกมาเป็นครั้งแรก ก็แสดงแต่
ความถูกต้อง ถูกต้อง ไม่แสดงความดี ไม่ชวนให้หลงดี แต่
ชวนให้ยึดถือความถูกต้อง สัมมา - ถูกต้อง ; สัมมาทิฏฐิ -
ความคิดความเห็นความเชื่อความเข้าใจถูกต้อง สัมมา
สังกัปปะ - ความปรารถนาถูกต้อง สัมมาวาจา - พูดจา
ถูกต้อง สัมมากัมมันโต - การงานถูกต้อง สัมมาอาชีโว -
อาชีพะถูกต้อง สัมมาวายามะ - พากเพียรถูกต้อง สัมมาสติ
- ระลึกถูกต้อง สัมมาสมาธิ - ตั้งจิตมั่นอยู่ในความถูกต้อง
ปัญหาหมด

ความถูกต้องนั้นนะแก้ปัญหาได้เพราะมันไม่ชวนให้
เกิน มันพอดี แต่ถ้าไปหลงดี บุกชาติเหลือเกินไม่ทันรู้เดี๋ยวเกิน
มากมาย กินเกิน อยู่เกิน แต่งเนื้อแต่งตัวเกินอะไรเกินๆ จน
บ้าดี บ้าดี บ้าบุญ เมามบุญก็วินาศ จงพอใจในความถูกต้อง
แล้วก็ไม่ต้องบ้านั้นแหละคือธรรมะ ธรรมะ ธรรมะชวนให้บ้า

ไม่ได้ แต่ถ้าไม่ใช่ธรรมะนั้นช่วยให้ทำได้ ฝ่ายบวกก็บวกบวก ฝ่ายลบก็บวกลบ คือบ้ำชั่วก็ได้บ้ำดีก็ได้ อย่างนี้ไม่ใช่ธรรมะ ไม่บ้ำอะไรเลยมีแต่ความถูกต้อง ถูกต้องนั้นแหละคือธรรมะ

ดังนั้นขอให้ท่านทั้งหลายสนใจศึกษาความถูกต้อง ถูกต้อง ถูกต้องทางกาย ทางวาจา เรียกว่า ศีล ถูกต้องทางจิต เรียกว่า สมาธิ ถูกต้องทางสติปัญญา เรียกว่า ปัญญา เมื่อมีความถูกต้องครบแล้วก็เรียกว่า มีศีล มีสมาธิ มีปัญญา รวมหมดทั้ง ๓ อย่างนั้นเรียกว่าธรรมะ ท่านต้องการท่านสนใจก็มากน้อย วันหนึ่ง ๒๔ ชั่วโมงหลายร้อย หลายพันนาที ท่านสนใจธรรมะกี่นาที สนใจตัวเอง สนใจตัวกู สนใจความเอร็ดอร่อย สนุกสนานของตัวกูกี่นาที บางคนไม่เคยสนใจเลยทั้งวัน ทั้งวัน ทั้งวันนานๆ จะสนใจสักครั้งไม่กี่นาที มันก็ไม่ถูกนะ

สิ่งที่สำคัญที่สุดที่จะช่วยให้รอดใช้เวลาสนใจไม่ถึง ๑ เปอร์เซ็นต์ไม่ถึง ๕ เปอร์เซ็นต์ของเวลาทั้งหมด เอาเวลาไปสนใจเรื่องของความเห็นแก่ตัว เรื่องของกิเลสเป็นบ้า ไม่ทันรู้หรือจะเป็นบ้างอมแงม ไปช่วยที ช่วยที อาตมาก็บอกว่าช่วยไม่ได้แล้วแหละ เตียวนี้คุณฟังธรรมะไม่ถูกแล้วคุณกำลัง

จะเป็นบ้าแล้วไปหาหมอดีกว่า ไปหาหมอระดับอาการนี้ให้
มันปกติเสียก่อนจึงค่อยมาศึกษาธรรมะ ธรรมะจึงจะช่วย
อย่างนี้มีมากนะไม่ใช่แก๊งพุดมีมากมีบ่อย มาหาลักษณะ
ยิ่งกว่าคนเมาเสียอีกแต่เขาก็รู้ตัวว่าเขากำลังแย่ เขากำลังแย่
มาให้ช่วยที ช่วยสอนธรรมะที

อาตมาบอกว่าไปหาหมอที่โรงพยาบาลให้ช่วยระดับ
ไอ้อาการนี้ของคุณให้ปกติเสียก่อนจึงจะฟังธรรมะรู้เรื่อง ถ้า
ไม่อย่างนั้นแล้วอาตมาจะพูดธรรมะเท่าไร เท่าไรคุณก็ฟัง
ไม่รู้เรื่อง นี่มันโทษของการที่เขาไม่สนใจธรรมะ ๒๔ ชั่วโมง
ทั้ง ๒๔ ชั่วโมงไปสนใจความสวยงาม สนุกสนานเริ่ดรอย
เปล็ดเปล็นจนได้เป็นโรคที่สุขนั้นก็ไม่มีมันสมน้ำหน้าก็มาก
น้อยคิดดูเถอะ คนได้เป็นโรคที่แม้แต่สุขนั้นก็ไม่มี และกำลัง
จะมากขึ้น มากขึ้นเพราะมันไม่มีธรรมะ

ขอให้สนใจธรรมะในความหมายว่าถูกต้อง ถูกต้อง
ถูกต้อง ถูกต้องของอะไร ถูกต้องของหน้าที่ความหมายที่สาม
ความถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติ ปฏิบัติหน้าที่ถูกต้องตาม
กฎหมายของธรรมชาติธรรมะจะคุ้มครอง ธรรมะจะป้องกันไม่ให้
เกิดทุกข์โดยประการทั้งปวง นี่ธรรมะคืออย่างนี้ ท่านทั้งหลาย

มาที่นี่ต้องการแสวงหาความรู้ทางธรรมะแต่ท่านจะต้องการ
อย่างนี้หรือไม่อาตมาไม่แน่ใจ ท่านทั้งหลายจากตัวเองว่า
ต้องการธรรมะในความหมายอย่างนี้หรือเปล่า หรือต้องการ
เพียงความรู้ออกไปอวดคนไปคุยจ้อ ไปพิมพ์ออกโฆษณา
โดยไม่ได้ต้องการผลอันแท้จริงคือความรอดทั้งทางกายและ
ทางจิต ซึ่งถ้ามันถูกต้องจริงมันก็ต้องการความรอดทั้งกาย
และทางจิตโดยบริสุทธิ์ใจ

**การศึกษาธรรมะโดยบริสุทธิ์ใจด้วยความเคารพใน
ธรรมะแล้วก็ไปปฏิบัติโดยสุจริต ปฏิบัติโดยเคารพธรรมะ
เราก็จะได้ผลสมตามต้องการ แต่ถ้าเล่นไม่ซื่อกับธรรมะไป
ตบตาธรรมะ หาความรู้ธรรมะไปตบตาคคนหาประโยชน์ทาง
โลกๆ อย่างนี้ไม่มีธรรมะ ไม่ใช่ธรรมะ แม้จะไปพิมพ์โฆษณา
กันสักเท่าไรมันก็ไม่มีผลของธรรมะเกิดขึ้น ฉะนั้นขอให้กลุ่ม
ผู้ศึกษาสนใจในการศึกษาและการปฏิบัติ รู้จักธรรมะให้
ถูกต้อง รู้จักธรรมะให้ถูกต้อง แล้วก็ปฏิบัติให้ถูกต้อง แล้วก็
ต้องรับผลให้มันถูกต้อง นี่ธรรมะจะช่วยได้และก็มีประโยชน์
โดยแท้จริงทำให้ได้ชีวิตชนิดใหม่ชนิดหนึ่งเป็นชีวิตที่ไม่กั
เจ้าของ**

ชีวิตที่ไม่กัดเจ้าของ

ท่านเคยได้ยินไหมคำว่า **ชีวิตที่ไม่กัดเจ้าของ** อาตมาคิดว่าคงจะไม่เคยได้ยินเพราะเรามันเพิ่งพูดกันว่าชีวิตที่ไม่กัดเจ้าของ พูดให้พวกฝรั่งที่มานี่ฟังมันเลยชอบใจยิ่งถือคำนี้คำเดียว เขาพอใจที่อุตสาหะขำน้ำขำทะเลมาศึกษาธรรมะและก็ได้พบชีวิตที่ไม่กัดเจ้าของ ก่อนนี้มีแต่ชีวิตที่กัดเจ้าของ เต็มด้วยความรักกัด เต็มความโกรธกัด เต็มความเกลียดกัด เต็มความกลัวกัด เต็มความตื่นเต้นฟุ้งซ่านกัด เต็มความวิตกกังวลกัด เต็มความอาลัยอาวรณ์กัด เต็มความอิจฉาริษยากัด เต็มความหวงกัด เต็มความหึงกัด กัดจนตายไปเลย ยกตัวอย่างมาสิบอย่างเท่านั้นนะที่มันจะกัดเจ้าของที่จริงมันมีหลายๆ สิบหลายร้อยอย่างที่มันจะกัดเจ้าของ แต่สิบอย่างก็พอแล้ว

ขอร้องให้ไปใครครวญดี ๆ ว่าสิ่งที่กำลังกัดเจ้าของอยู่ ความรัก ความรักทุกชนิด รักอย่างกามารมณ์ก็กัดรุนแรง แม้แต่รักอย่างเมตตากรุณามันก็กัด ก็มันยังเป็นห่วง เช่น รักลูกเท่าไรมันก็ต้องเป็นห่วงต้องทุกข์ยากลำบากเท่านั้น เมตตากรุณามันก็ยังกัดไปตามแบบนั้นนะ ความโกรธนั้น

ไม่ต้องพูดกัดเท่าไรก็เห็นกันอยู่ ความเกลียดก็ไม่มีที่อยู่ ถ้า
เกลียดนั่นเกลียดนี่ก็ไม่มีที่อยู่ มันโง่จนไปเกลียดไส้เดือน
เกลียดจิ้งจก เกลียดตุ๊กแกอย่างนั้นมันก็ไม่มีที่อยู่

ความกลัว กลัวสารพัดอย่าง กลัวยากจน กลัวความ
เจ็บไข้ กลัวอะไร กลัวศัตรูมันก็กัด ความตื่นเต้น ตื่นเต้น ต้อง
ไปดูสิ่งที่ให้เกิดความตื่นเต้น ไปดูกีฬา ไปดูมวยเพื่อให้เกิด
ความตื่นเต้น ตื่นเต้น มันไม่สงบมันก็กัด วิตกกังวลอนาคต
มันก็กัด อาลัยอาวรณ์อดีตแต่หนหลังก็กัด อิจฉาริษยายิ่งกัด
ความหวังก็กัดตลอดเวลา ความหึงก็กัดจนตาย

ชีวิตกัดเจ้าของเลวกว่าหมาเพราะไม่เคยพบหมาตัวไหน
กัดเจ้าของ ใครเคยพบบ้าง แต่ชีวิตกลับกัดเจ้าของเพราะ
ชีวิตนั้นไม่มีธรรมะ ถ้าเป็นชีวิตที่มีธรรมะไม่กัดเจ้าของนั้น
ชีวิตแท้ ถ้าได้ชีวิตที่ยังกัดเจ้าของอยู่ก็คือชีวิตที่ไม่มีธรรมะ
จงพยายามชวนชวายศึกษาหาความรู้ให้เพียงพอ ให้มีความ
ถูกต้อง ถูกต้อง ถูกต้องเพียงพอ ชีวิตนี้จะไม่กัดเจ้าของมีแต่
ทำความสงบเยือกเย็น

นี้อาตมาได้พูดปรารภเบื้องต้นเป็นอารมณ์ภกตา ในเบื้องต้น
เกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่าธรรมะ เป็นการชักชวนให้สนใจธรรมะ

ปฏิบัติธรรมะอย่างเป็นธรรมะคือถูกต้อง มันมีหลักการ
ทั่วไปอยู่อย่างนี้ ท่านจะประพฤติปฏิบัติได้มากน้อยเท่าไร
ก็แล้วแต่

ที่นี้ก็จะอธิบายข้อสงสัยที่คุณคุณุชฎีเขียนมาให้ว่ามี
ผู้สนใจจะทราบ อาตมาก็ขอบรรยายเป็นการถามตอบไปเสีย
เลยจะดีกว่า มันง่ายกว่า ประหยัดกว่า เข้าใจได้ง่ายกว่า

(คำถาม) การศึกษาและปฏิบัติธรรมคืออะไร เนืองกันอย่างไร
พุทธทาสภิกขุ : ถ้าท่านรู้จักธรรมะ ธรรมะ ในลักษณะที่
อธิบายมาแล้วก็ไม่ต้องบอกว่าเป็นอะไร การศึกษาธรรมะก็
ศึกษาสิ่งที่จะช่วยให้รอดทั้งทางกายและทางจิตทุกชั้น
ตอนแห่งชีวิตทั้งเพื่อตนเองและผู้อื่น การปฏิบัติธรรมะก็
คือปฏิบัติเพื่อให้ได้อย่างนั้น การศึกษากับการปฏิบัตินี้มัน
เนืองกัน ถ้ามีแต่ความรู้ไม่มีการปฏิบัติมันก็ยังไม่ได้รับ
ประโยชน์ ฉะนั้นถ้ามีข่าวยังไม่ได้หุงกินมันก็ยังไม่ได้รับ
ความรู้ก็ยิ่งเหมือนกับวัตถุดิบยังเป็นข้าวสารต่อเมื่อหุงเป็น
ข้าวสุกด้วยการปฏิบัติมันก็กินได้มันก็เนืองกัน

ความรู้เป็นสิ่งที่จะต้องปฏิบัติให้ถูกต้องแล้วก็จะได้รับประโยชน์อย่างที่ว่า ถูกต้องแก่ความรอดทั้งทางกายและทางจิตทุกชั้นตอนแห่งชีวิตทั้งเพื่อตนเองและผู้อื่น จะต้องรู้จักมันทั้งในแง่ทฤษฎีคือหลักวิชา และในแง่ปฏิบัติก็ปฏิบัติให้ได้แล้วต้องถูกต้องและพอดี เดียวนี้ไปเรียนเรื่องที่ไม่ต้องเรียนไม่จำเป็นแก่ชีวิต เรื่องที่จำเป็นแก่ชีวิตไม่ได้เรียน ความรู้ก็ท่วมหัว ความรู้ก็ท่วมหัวแล้วก็เอาตัวไม่รอด

ถ้ามันไม่ได้เรียนตรงจุดที่เป็นปัญหาของชีวิตมันก็เป็นคนบ้าหอบฟาง ตีกริยาวเป็นหางตั้งกิโล กิโล มันก็ช่วยอะไรไม่ได้นี่เรียกว่าความรู้ท่วมหัวเอาตัวไม่รอด เพราะมันไม่มีครบทั้งทฤษฎีและปฏิบัติ ถ้ามีครบแล้วมันก็ไม่มีปัญหาอะไรแล้วมันก็ไม่ต้องเรียนทั้งหมด ไม่ต้องเรียนเพื่อเจ้า เรียนแต่ที่มันตรงจุดตามที่พระพุทธเจ้าท่านตรัส พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า ก่อนๆ มากี่ดี เดียวนี้ก็ดี ฉันทไม่พูดเรื่องอื่น ฉันทพูดแต่เรื่องทุกข์กับดับทุกข์ ดับไม่เหลือแห่งทุกข์เท่านั้น เรื่องอื่นไม่พูด มันจึงไม่มีปัญหาเรื่องที่เราสนใจกันเหลือเพื่อ ไม่สนใจแต่เรื่องทุกข์กับดับทุกข์

ลองสนใจเท่าที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสที่ว่า ทุกข์ก็ดับ

ไม่เหลือแห่งทุกข์ มันก็จะไม่เป็นบ้าหอบฟาง มันมาจาก
ความโง่ มันเกิดความเห็นแก่ตัว เกิดตัณหา เกิดอุปาทานแล้ว
ก็เป็นทุกข์ นี่เรารู้จักแล้วก็ควบคุมไว้ได้ ชีวิตนี้ก็คือตัว
ธรรมะเพราะมันเป็นธรรมชาติ ปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎของ
ธรรมชาติ มีธรรมะเข้ามาเกี่ยวข้องทั้งในทางทฤษฎีทั้งในทาง
ปฏิบัติ ชีวิตที่มีธรรมะและก็รอด รอดด้วยกันทุกๆ คน ทุกๆ
ฝ่าย

(คำถาม) หัวข้อต่อไปว่า การทำงานคือการศึกษา
พุทธทาสภิกขุ : มีปัญหาไม่มีใครเชื่อ ไม่มีใครค่อยจะยอม
เชื่อเพราะว่าเขาเอาการงานไว้ที่บ้าน ธรรมะไว้ที่วัด ไม่มี
โอกาสพบกัน แล้วการงานจะเป็นการศึกษาได้อย่างไร
ที่นี้เรารู้ความจริงเสียใหม่ว่าการงานนั้นน่าจะกับการ
ปฏิบัติธรรมสิ่งเดียวกัน ไม่ว่าจะการงานชนิดไหนมันเพื่อความ
รอดทั้งนั้น จะทำอะไรทำนาซูดินอยู่โครมๆ มันเป็นการงาน
นั้นมันก็เพื่อความรอด ถ้ามันเป็นการกระทำเพื่อความรอด
มันก็เป็นธรรมะหมด ธรรมะเพื่อความรอด นี่การทำงานกับการ

ปฏิบัติธรรมเป็นสิ่งเดียวกันในฐานะเป็นสิ่งที่ทำให้รอดด้วยกัน

ถ้าการงานไหนไม่ได้ทำเพื่อความรอดหรือหมดปัญหามันก็ไม่ใช่การงานที่ถูกต้อง ถ้าการงานที่ถูกต้องมันก็เป็น การปฏิบัติธรรมหมด จะขุดดิน ทำสวน ทำไร่ หรือจะค้าขายหรือจะทำอะไรทุกอย่าง เป็นไปเพื่อความรอด แม้แต่การเป็นอยู่ มันต้องกินอาหารให้ถูกต้อง อาบน้ำให้ถูกต้อง ถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะให้ถูกต้อง คอยควบคุมความถูกต้อง ถูกต้อง อยู่ทุกกระเปียดนี้วแม้แต่นั่งถ่ายอุจจาระปัสสาวะ

การงานที่ออฟฟิศถูกต้องทุกกระเปียดนี้ว การงานที่บ้านก็ถูกต้องทุกกระเปียดนี้ว แม้เมื่อไปพักผ่อน พักผ่อนก็ถูกต้องทุกกระเปียดนี้ว นี้เรียกว่าการงานที่ถูกต้องมันก็เป็น การปฏิบัติธรรม แม้จะค้นก็เกาให้ดีที่สุดให้ถูกต้อง การเกาก็เป็นการปฏิบัติธรรมด้วยเหมือนกันถ้ามันเป็นการกำจัดทุกข์ กระทำสิ่งที่เป็น การกำจัดความทุกข์ให้ถูกต้องเรียกว่าปฏิบัติธรรมหมด อย่าแยกกันเอาไว้ที่เดียวกันคือที่ตัวคน

การงานก็อยู่ที่ตัวคนนั่นแหละ การปฏิบัติธรรมก็อยู่ที่

ตัวคน อย่าโง่แยกเอาธรรมะไว้ที่วัด ทำการงานอยู่ที่บ้านอยู่ที่ออฟฟิศอย่างนี้มันโง่มาก ถ้ามันอยู่ที่ตัวคน มันถูกต้องอยู่ที่ตัวคน การงานถูกต้องก็เป็นการปฏิบัติธรรมอยู่ที่นั่นอยู่ที่ตัวคน นี่เรียกว่าการงานกับการปฏิบัติธรรมนี้เป็นสิ่งเดียวกัน เป็นสิ่งที่ต้องอยู่ด้วยกัน ถ้าไปแยกกันไม่ตรงตามกฎของธรรมชาติ คนโดยมากแยกธรรมะไว้สูงสุดแล้วการงานก็อยู่ต่ำสุดตามท่วงานี้ นั่นมันคนไม่รู้ เขาไม่รู้ธรรมะ

ถ้าเขารู้ธรรมะเขาก็จะรู้ว่า **ความทุกข์อยู่ที่ไหนต้องมีการดับทุกข์ที่นั่นนั่นก็คือการงานหรือการปฏิบัติธรรม** จะนั่ง นอน ยืน เดิน ก็ถูกต้อง ถูกต้อง ก็เป็นการปฏิบัติธรรม เพราะทำหน้าที่ให้ถูกต้อง แม้แต่จะเขียนหนังสือสักตัวหนึ่งก็ตั้งใจเขียนให้ดี ตัวเดียวนี้เป็นที่พอใจ มันก็พอใจหมด ก็มีมีความสุขได้ตลอดเวลาเพราะว่าต้องทำการทำงาน แม้ที่สุดแต่ว่าต้องเขียนหนังสือหน้าหาเขียนทุกตัวให้ถูกต้องเท่านั้นแหละ มันก็จะเป็นความสุขอยู่ที่การงานไม่ว่าทำการงานอะไร แต่คนโง่มันแยกออกไปการงานเป็นที่น่ารังเกียจเสียดฉันที่ไม่อยากจะทำงานแต่จะเอาเงินนี้มันโง่ หน้าที่ที่ทำไปนั่นนะทำถูกต้องแล้วมันเป็นธรรมะทั้งนั้น

ถ้าพอใจเพราะตั้งใจทำดีที่สุด ตั้งใจทำดีที่สุดมันก็พอใจ พอใจมันก็เป็นสุขทั้งนั้น แม้ว่าการงานนั้นจะยากเย็น จะเหน็ดจะเหนื่อย อาบแดดอาบเหงื่ออยู่กลางทุ่งกลางแดด ก็สนุก มันกลายเป็นสนุก ทำให้เหมือนลูกเด็กๆ เอาอย่าง ลูกเด็กๆ หน้อยอย่าละอายไอ้ลูกเด็กทารกให้มันทำอะไร ให้มันทำอะไรมันเป็นการเล่นไปหมดนะ คุณลองสังเกตดู ลูกทารกเขาทำอะไร เขาทำสนุกเป็นการเล่นไปหมด ใช้ให้ เขาขนของเหงื่อแตกเขาก็สนุก สนุกขนของ ใช้ให้เขาถูเรือ นถูเรือเขาก็เป็นการเล่นสนุก ถูบ้านถูเรือเป็นการเล่นสนุก ไปเสีย จะใช้ให้ทำอะไรเขาก็หาความสุขได้จากสิ่งนั้นๆ

ดังนั้นการงานที่ทรมาณยุ่งยากเหนื่อยลำบากไม่มี แก่ทารก เพราะเขาสามารถทำให้มีความหมายเป็นการเล่น สนุกไปหมด เหงื่อออกก็สนุก นี่เราเอาอย่างนี้ทำให้มันเป็น เรื่องเป็นสุขและสนุกไว้เสียให้หมด แม้เหงื่อจะไหลอยู่ท่วม ตัวเหมือนอย่างเด็กทารก นี่การงานก็จะเป็นการให้ความสุข การปฏิบัติธรรมก็ให้ความสุขอยู่ทุกกระเปียดนี้ว ทุกวินาที ไม่ว่าจะเคลื่อนไหวอะไร ให้คนเขาเข้าใจว่าปฏิบัติธรรมมัน อยู่ส่วนหนึ่งในส่วนสูงและการงานมันอยู่ส่วนต่ำมันเป็นอัน เดียวกันไม่ได้อยากจะเข้าใจตามนั้นก็ตามใจก็ได้เหมือนกัน

แต่ถ้าเข้าใจให้ถูกต้องแล้วการเคลื่อนไหวที่ถูกต้อง เป็นการปฏิบัติธรรม เมื่อถูกต้องก็พอใจ เมื่อพอใจก็เป็นสุข แต่แล้วคนโง่ทั้งหลายมันทำให้ถูกต้องไม่ได้ มันก็เลยไม่มีความพอใจไปเสียหมด มันเป็นความเหน็ดเหนื่อยน่าระอา ไปเสียหมดแล้วเดี๋ยวก็ได้ไปเป็นอันธพาล และไปโกง โกงดีกว่า พักเดียวไปจี้ไปปล้นไปโกงได้ตั้งล้านสองล้านมันก็คิดไปเสียอย่างนั้น มันก็ไม่มีทางที่จะมีธรรมะ

(คำถาม) ข้อต่อไปว่า การปฏิบัติธรรมทางลัด เป็นทางลัดเป็นเคล็ดลัดตัดความทุกข์ด้วยสติ

พุทธทาสภิกขุ : นี่จะจำกัดมาเสียแล้วว่าให้อธิบายว่าด้วยสติ ไม่ถูก ไม่สามารถจะตัดปัญหาได้ด้วยสติก็ต้องตัดด้วยปัญญา สติเป็นลูกน้องของปัญญาช่วยร่วมมือกับปัญญา ทางลัดนั้นมี มีแน่ มันลึกลับหรือมันวิเศษกินไป คนโง่รู้ไม่ได้แต่มันก็มีแน่ วิธีลัดมันเป็นเทคนิคอันหนึ่งเหมือนกัน การทำให้มันง่าย ๆ ให้เร็ว ให้สะดวก ให้ลงทุนน้อย ให้ลำบากน้อย มันเป็นเทคนิค การปฏิบัติธรรมก็มีได้โดยมีเทคนิคปฏิบัติได้ง่าย

ปฏิบัติได้เร็วก็ได้ผลใหญ่หลวงกว้างขวาง นี่ก็พอจะเรียกว่า เป็นทางลัด มันก็ขึ้นอยู่กับความหมายของคำว่า ธรรมะ ธรรมะคือความถูกต้อง

ถ้ามันมีความถูกต้องมันจะเป็นทางลัดโดยอัตโนมัติ ในตัวมันเอง โดยตัวมันเอง ขอให้ทำให้ถูกต้อง ถูกต้อง มัน จะก้าวหน้าพรวดๆ พรวดๆ โดยเฉพาะความถูกต้อง ทางลัด มันจึงอยู่ที่ความถูกต้อง ท่านจงแสวงหาความรู้ที่เกี่ยวกับ ความถูกต้องให้มาก ธรรมะ ธรรมะตัวแท้ที่เป็นความถูกต้อง ความรู้ถูกต้อง หน้าที่ถูกต้อง ปฏิบัติถูกต้อง มันก็เป็นทางลัด โดยอัตโนมัติ การที่จะขจัดความทุกข์นั้นก็ต้องขจัดด้วยของ มีคมเรียกว่าตัด สิ่งนั้นคือปัญญา สติเป็นเพียงเครื่องช่วย วิ่งไปเอาปัญญาอาวุธมาทันเวลาและถูกต้อง

ถ้าเรามีปัญญากันมากทุกอย่างครบทุกอย่างทำการ ศึกษาเก็บไว้เป็นปัญญามากมาย แต่พอเหตุการณ์ร้ายอันใด เกิดขึ้น มันต้องการจะตัดเราก็ตั้งสติ เป็นหน้าที่ของสติเร็ว วิ่งไปเอามาทันเวลาแล้วถูกต้องด้วย คือเลือกเอามาอย่าง ถูกต้อง ปัญญามันมีมากเหมือนกับอาวุธมีมากอย่าง เรามี ไว้พร้อมทุกอย่างแต่พอเกิดเรื่องร้ายขึ้นมาจะต้องใช้อาวุธ อย่างไหน สติไปเอามาให้ถูกต้องให้ทันแก่เวลา

ถึงจะเกิดความผิดพลาดทางตา ทางหู ทางจมูก ทาง
ลิ้น ทางกาย ทางใจอย่างนั้นอย่างนี้ สติเป็นผู้รู้ว่าจะเอาอะไร
มาและก็เอาปัญญาส่วนนั้นแหละมาเป็นปัญญาโดยเฉพาะ
ไม่ได้เอามาทั้งหมดหรอก ครั้นเอาปัญญาเฉพาะหน้าเฉพาะ
เหตุการณ์มาได้แล้วก็เอามาทำเป็น สัมปชัญญะ *ความรู้สึกรู้
ตัวทั่วพร้อม เรียกว่า สัมปชัญญะ* คุมเชิงอยู่ต่อหน้าเหตุการณ์
ร้ายที่มันเกิดขึ้น สัมปชัญญะ นี้ก็คือปัญญา

ปัญญามาอยู่ในรูปของสัมปชัญญะ ปัญญาเก็บไว้เฉยๆ
มากๆ เรียกว่าปัญญา ปัญญาที่มาทำหน้าที่เฉพาะเหตุการณ์
เรียกว่า สัมปชัญญะ สติไม่เอาปัญญามาทำเป็นสัมปชัญญะ
ช่วยกันกุมเชิงอยู่ทั้งสติและสัมปชัญญะ ปัญญาที่ทำหน้าที่
ตัดปัญหา ตัดปัญหานี้ยังไม่พอ จะต้องมึ้น้ำหนักให้ปัญญา
ตัดได้ ปัญญานั้นคือความคม มีดคม อะไรมคมๆ คมเหลือ
ที่จะคม แต่ถ้าไม่มีน้ำหนักกดมันไม่ตัดหรอก มันคมเป็นหมัน
นะ ความคมก็เป็นหมันมันไม่ตัดเพราะมันไม่มีน้ำหนักที่จะ
กดลงไป ต้องมีน้ำหนักที่จะกดลงไป น้ำหนักนั้นคือสิ่งที่เรียก
ว่าสมาธิ

ถ้ามันพอแล้วมันก็ตัดถ้ามันยังไม่พอก็ต้องเพิ่มสมาธิ
เพิ่มกำลังของสมาธิให้แก่ปัญญา ปัญญาได้รับน้ำหนักของมัน

ก็ตัดขาดไป ขาดไปหมดตามความคมนี้ นี่ทางลัดหรือเทคนิค มีปัญญาสะสมไว้เรื่อยคือเรียนรู้ไว้เรื่อยสะสมไว้เรื่อยเรียกว่า ปัญญา พอมีเหตุการณ์อะไรเกิดขึ้นเป็นหน้าที่ของสติ วิ่งไป เอาปัญญามาทันเวลา ปัญญาเท่าที่เอามาเปลี่ยนรูปเป็น สัมปชัญญะ พร้อมทั้งจะทำหน้าที่ แล้วปัญญา สัมปชัญญะ นี้ มันก็จะตัดปัญหาถ้าน้ำหนักไม่พอสอดเอาสมาธิมาให้น้ำหนัก พอ ความคมก็ตัดขาดไปเพราะมีน้ำหนัก

ปัญญาคือความคม ถ้าไม่มีสมาธิคือน้ำหนักมันก็ไม่มี ความหมาย เพราะฉะนั้นพระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า *สละโถ จะ วิปัสสนา จะ -สมณะคือสมาธิ วิปัสสนาก็คือปัญญา* มา เป็นคู่เกลอ คือน้ำหนักกับความคม เราจะต้องมีความรู้เป็น ปัญญา มีสมาธิเป็นน้ำหนัก ปัญญาที่ตัดนี้คือเทคนิคที่จะ เรียกว่าความลับก็ได้ ทางลัดก็ได้ มันก็จะสามารถแก้ปัญหา ได้ อย่าใช้คำว่าตัดความทุกข์ด้วยสติ สติอย่างมากก็จะ เป็นเครื่องป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาแต่ถ้าเกิดปัญหามันมีสติ ไปเอาปัญญามาทำเป็นสัมปชัญญะ แล้วก็ตัดปัญหาแล้วเพิ่ม น้ำหนักให้แก่ปัญญาคือสมาธิ

ถ้าท่านสนใจที่จะใช้ธรรมะเป็นเครื่องแก้ปัญห ท่าน ต้องฝึกฝนปฏิบัติ ปฏิบัติให้เป็นผู้มีสติรวดเร็วพอตัว ให้มี

ปัญญาครบถ้วนสะสมไว้พอตัว ที่ใช้เป็นสัมปชัญญะได้
ทันทีทันเวลา และก็มีสมาธิมากพอ มากพอ เพิ่มกำลัง
น้ำหนักให้แก่ปัญญา เกิดเป็นสติก่อน เกิดเป็นปัญญา เกิด
เป็นสัมปชัญญะ เกิดเป็นสมาธิ

ถ้าจะพูดให้มันเป็นลำดับของการปฏิบัติก็ว่า มีปัญญา
สะสมไว้ สะสมไว้ แล้วก็มีสติที่จะเอามาใช้ให้ทันเวลา ถูกต้อง
แก่เวลาแล้วก็ทำให้เป็นสัมปชัญญะสามารถตัดปัญหาได้ แล้ว
ก็มีสมาธิเป็นกำลังให้ตัดๆ ตัดๆ ด้วยน้ำหนักที่มากมายเลย
ได้เป็น ๔ กลอ ทำงานร่วมกัน แม้แต่ธรรมะแท้ๆ มันก็ยัง
ทำงานเป็นสหกรณ์ร่วมกันเป็นสหกรณ์ระหว่างกลอ ๔
กลอ คือ ปัญญา สติ สัมปชัญญะ และสมาธิ

ท่านทั้งหลายจงพยายามมี ๔ กลอนี้เป็นคู่ชีวิต มี
ธรรมะ ๔ กลอเป็นคู่ชีวิต นี้ก็คือมีธรรมะที่เพียงพอ อย่า
ทำเล่นๆ อย่าเข้าใจผิด ต้องเห็นชัดและก็ทำจริง สะสมความรู้
ที่ควรจะรู้ไม่ต้องรู้ทั้งหมด ความรู้เฉพาะที่จะดับทุกข์ได้
สะสมไว้ให้เพียงพอ เมื่อมีสติว่องไวที่ไปเอามาใช้ให้ทันเวลา
เอามาแล้วสามารถจะเปลี่ยนให้เป็นสัมปชัญญะ คือทำหน้าที่
ทำหน้าที่ต่อสู้อุปกิเลส แล้วก็มีสมาธิเป็นกำลัง กำลัง เพิ่มกำลัง
เพิ่มกำลัง เพิ่มกำลัง นี้ปัญญา สติ สัมปชัญญะ สมาธิ ๔ กลอ

นี้ช่วยได้มีธรรมะสมบูรณ์แน่ๆ ในเมื่อมีไอ้ ๔ เกลอนี้ ขอให้
ทุกคนพยายามมี ๔ เกลอนี้มีกันไว้ให้เพียงพอ

(คำถาม) ข้อต่อไปว่า การเจริญอานาปานสติและสติปัฏฐาน
ก็คืออะไร คืออย่างไร

พุทธทาสภิกขุ : ก็เป็นคำถามที่แสดงว่ายังไม่รู้ยังไม่รู้จัก
ว่าอานาปานสติคืออะไร สติปัฏฐานคืออะไร ถ้าเอาคำว่า
สติปัฏฐานเป็นหลักมันก็จะมุ่งแต่สติ แต่ถ้าเอาคำว่าอานา-
ปานสติเป็นหลักมันจะครอบคลุมแหละ ทั้งสติ ทั้งปัญญา
ทั้งสัมปชัญญะ ทั้งสมาธิ ระบบอานาปานสตินี้มันครบอย่าง
นี้ จนพระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า เมื่ออานาปานสติสมบูรณ์
สติปัฏฐานก็จะสมบูรณ์เอง สติปัฏฐานสมบูรณ์อริยมรรค
ก็จะสมบูรณ์ อริยมรรคสมบูรณ์โพชฌงค์ก็จะสมบูรณ์
โพชฌงค์สมบูรณ์ก็ตรัสรู้ได้ นี้เราก็มีอานาปานสติเป็นหลัก

พวกฝรั่งที่มาที่นี่เราสอนสองเรื่องเท่านั้นแหละ สอง
เรื่องเท่านั้น เรื่องความรู้ว่าความทุกข์เกิดด้อย่างไร เป็น
เรื่องปฏิบัติจนอุปบาทเป็นเรื่องที่หนึ่ง และเรื่องที่สองก็การที่
จะควบคุมปฏิบัติจนอุปบาทหยุดกระแสแห่งปฏิบัติจนอุปบาท

นี่คือการปฏิบัติอานาปานสติ ถ้าปฏิบัติอานาปานสติได้ ก็ควบคุมกระแสแห่งปฏิจจสมุปบาทได้ ควบคุมกระแส ปฏิจจสมุปบาทได้ก็ไม่มีความทุกข์

เอากระแสแห่งปฏิจจสมุปบาทเป็นปัญหาขึ้นมาก่อน แล้วก็จะเข้าใจ เมื่อตาเห็นรูป หูได้ยินเสียง จมูกได้กลิ่น เป็นต้น นี้ แล้วมันก็เกิดวิญญาณ ตาเห็นรูปก็เกิดจักขุวิญญาณ หู ได้ยินเสียงก็เกิดโสตวิญญาณ จมูกได้กลิ่นก็เรียกว่าฆาน วิญญาณ เกิดวิญญาณขึ้นมารู้สึกขึ้นมา วิญญาณเพิ่งเกิดเมื่อ มีการกระทบของอายตนะ เมื่อมีอายตนะนอกในและ วิญญาณแล้วก็เรียกว่าผัสสะ ผัสสะคือการกระทบ เมื่อมีผัสสะ ผัสสะก็มีเวทนา เวทนารู้สึกจะเป็นบวกหรือลบก็ตาม เวทนา เหล่านี้ทำให้เกิดตัณหา เวทนาบวกก็เกิดตัณหาจะเอา มัน เกิดเวทนาลบก็เกิดตัณหาจะทำลายล้างก็มีเวทนาขึ้นมา เวทนาอย่างไร้ก็ให้เกิดความอยากอย่างนั้นแหละตามสมควร แก่เวทนา ก็มีความอยาก อยาก อยาก อยาก

อยากรุนแรงถึงที่สุดแล้วมันก็โง่ขึ้นมา กูอยาก กูเป็นผู้ ต้องการ กูเป็นผู้ได้รับทุกข์กูจะดับทุกข์ นี่ตัณหาให้เกิด อุปาทาน ความอยากนั้นแหละทำให้เกิดตัวผู้อยาก ตัว ผู้อยากนั้นเป็นผีหลอกแต่เป็นผีหลอกที่มีความหมายทำให้

เป็นทุกข์ เมื่อมีอุปาทานเป็นตัวกูขึ้นมาในใจแล้วก็เรียกว่า
มีภพแล้ว มีภพมีความเป็นขึ้นมาแล้ว มีภพเท่าไรก็ออกคลอດ
ออกมาเป็นชาติตัวกูมาเต็มโหยงๆ เอาตัวเองเป็นตัวกู เอา
สิ่งทั้งหลายเป็นของกู อะไรเอาเป็นของกูหมดแม้แต่ความ
เกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตายก็เป็นของกู มันก็ได้เป็น
ทุกข์สมน้ำหน้ามันแล้ว เพราะตัวกูมันจะกว้านเอาทุกอย่าง
มาเป็นของกู นี่เรียกว่ากระแสนแห่งปฏิจจสมุปบาท

ถ้าเราปฏิบัติอานาปานสติสำเร็จแล้วไปหยุดกระแสนี้
เสียได้ตั้งแต่แรก ตั้งแต่ตาเห็นรูป หยุดกระแสนี้ตอนนั้นว่า
ไม่ใช่ตา ตาเห็นรูปไม่ใช่กูเห็นรูป คนเราทุกคนโง่ ไอ้ตาเห็น
รูปมันก็ว่ากูเห็นรูป ระบบประสาทหูได้ยินเสียงมันก็ว่ากู
กูได้ยินเสียง ระบบประสาทจมูกได้กลิ่นก็ว่ากูได้กลิ่น ลิ้น
ได้รสก็ว่ากูได้รส ผิวหนังสัมผัสก็กูสัมผัส จิตมันคิดก็กูคิด
มันเอากู กู กู ก็ผิดมาตั้งแต่ต้น ที่จะมาปฏิบัติอานาปานสติ
มีปัญญาว่ามันก็รู้ว่าไม่ใช่กูมาตั้งแต่ต้น มันก็ไม่เกิดไอ้ตัวกูได้
ไม่เกิดตัวกูได้ ไม่เกิดกิเลสได้มันก็ไม่มีความทุกข์

อานาปานสติโดยใจความก็แบ่งเป็น ๔ ขั้นตอน ขั้น
ตอนที่หนึ่ง หมวดที่หนึ่ง จัดการให้ร่างกายนี้มีคุณภาพ
สมบูรณ์ที่สุด เป็นกายที่สงบระงับมีกำลัง นี่หมวดกาย แล้ว

หมวดที่สองเวทนา กำจัดอำนาจของเวทนาไม่ให้เวทนา
มาข่มซึ่งบังคับหลอกลวง และหมวดที่สาม เรื่องจิต รู้จักจิต
ทุกชนิดและก็บังคับจิตให้เป็นไปในทางที่ถูกที่ควร ฝึกมัน ฝึก
มัน ฝึกให้มันยินดีแล้วฝึกให้มันหยุดเป็นกลาง เป็นสมาธิแล้ว
ฝึกให้มันปล่อย ปล่อยสิ่งที่มันยึดถือ นี่หมวดจิต และหมวด
สุดท้าย หมวดธรรมะ ธรรมะคือสิ่งทั้งหลายทั้งปวงที่มันจะ
มาหลอกให้เราโง่หลงยึดถือมัน สิ่งทั้งหลายทั้งปวงไม่ว่าอะไร

ถ้าเราโง่แล้วจะไปยึดถือเป็นตัวตนของตน ทั้งที่สิ่งนั้น
มันไม่ใช่ตัวตนของตนเราก็มึดถือเป็นตัวตนของตน ไปยึดถือ
เอาตามชอบใจแห่งความโง่ให้มารู้ว่าสิ่งทั้งปวง สิ่งทั้งปวง
ที่เรายึดถือเป็นตัวตนมาแล้วแต่หนหลังหรือกำลังยึดถืออยู่
เดี๋ยวนี้หรือจะยึดถือต่อไปก็ตาม สิ่ง สิ่ง คือธรรมะ ธรรม
ทั้งปวงเหล่านั้นไม่ใช่ตัวตนโดยมองเห็นความไม่เที่ยง ไม่เที่ยง
เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ส่วนนี้เห็นง่ายก็เห็นกันก่อน นี้ว่ามัน
ไม่เที่ยงมันเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ก็เห็นว่าต้องอยู่กับสิ่งที่
ไม่เที่ยงนี้เป็นทุกข์แล้วเมื่อมันทั้งไม่เที่ยงและเป็นทุกข์มันจะ
เป็นอึดอัดตัวตนได้อย่างไร

พอเห็นอย่างนี้จิตก็เริ่มคลายความยึดถือ เห็นความ
ไม่เที่ยงก็คลายความยึดถือเรียกว่าเห็นวิราคะ คลายความ

ยึดถือ คลายสี คลายสี คลาย คลาย คลาย ถ้ามันคลาย
เรื่อยไปมันก็หมด มันก็หยุดดับหมด ก็เห็นนิโรธ ดับตัวกู ดับ
ความทุกข์ดับอะไรหมด พอดูอีกทีมา โอ้ หมดแล้ว หมดแล้ว
โยนความทุกข์ออกไปหมดแล้ว โยนความโง่กิเลสตัณหา
อวิชชาออกไปหมดแล้ว นี่เป็นหมวดที่สี่

หมวดที่หนึ่งจัดการกับเรื่องกายให้หมดปัญหาคือ
ให้พร้อมที่จะทำหน้าที่ หมวดที่สองจัดการกับเวทนาไม่ให้
มันหลอกลวงได้ หมวดที่สามจัดการกับจิตให้ปล่อยวางได้
หมวดที่สี่ก็เห็นความไม่เที่ยงแล้วปล่อยวางไปตามลำดับจน
หมด ใจความสำคัญมันอยู่ที่ทำจิตเป็นสมาธิ จิตเป็นสมาธิ
นั้นนะดูจะมีปัญหาอยู่ในนี้ข้อหนึ่งเหมือนกันว่าจะทำอะไรได้
นี่เพราะเข้าใจว่าเป็นสมาธิต้องไปนั่งตัวแข็งที่อยู่ที่แห่งใด
แห่งหนึ่ง ความเป็นสมาธิในธรรมะนี้ไม่ใช่อย่างนั้น

ความเป็นสมาธิคือ จิตสะอาดไม่มีกิเลสนิวรณ์รบกวน
เป็นจิตอิสระ แล้วก็รวมกำลังจิตนั้นเป็นจุดเดียวเป็น *สมาธิ*
หรือสมาธิตัวความหมายของสมาธิ เมื่อรวมเป็นจิตเดียวก็
ทำการอบรมดีแล้วมันก็ว่องไวในหน้าที่ที่มันจะต้องทำเรียก
ว่า *กัมมณียะ* ภาษาสากลก็เรียกกันว่า *Active ; Activeness*
ความเป็น *Active* คือความว่องไวในหน้าที่ ถ้าจิตเป็นสมาธิ

โดยแท้จริงมันจะมีลักษณะอย่างนี้คือว่องไวในหน้าที่ ไม่ใช่ไปหลับตาตัวแข็งที่เหมือนกัคนตายแล้วหรือครึ่งตายนี้มันไม่ใช่อย่างนั้นมันไม่ใช่สมาธิ สมาธิของสำนักไหนก็ตาม อาจารย์ไหนก็ตามถ้ามันเป็นสมาธิจริงมันต้องจิตสะอาด จิตรวมกำลังเป็นจุดเดียวแล้วก็จิตนั้นว่องไวในหน้าที่ที่จะทำหน้าที่ *ปริสุทโธ - จิตสะอาด สมาหิตโต - จิตรวมกำลังเป็นจุดเดียว กัมมณีโย - จิตว่องไวในหน้าที่* เป็น *Active* ที่สุด

คำว่า *Active* นี้ใช้ประโยชน์ได้ทั้งทางโลกและทางธรรม เพราะมันเป็น *Active* มันจึงจัดการกับปัญหาได้ นี่จิตเป็นสมาธิเป็นอย่างนี้เพราะฉะนั้นไม่ขัดกันกับที่ว่าทำอะไรได้ใหม่ มีคนโง่ๆ ถามว่าถ้าเป็นสมาธิแล้วมันจะทำอะไรได้มานั่งตัวแข็งอยู่ นั่นมันโง่ มันโง่ บรมโง่ คำว่าสมาธิในที่นี้หมายถึงอิทธิพลของความเป็นสมาธิเหลืออยู่ในจิต ท่านจะลุกขึ้นไปเดิน ไปนั่ง ไปนอนไปทำอะไรที่ไหนอิทธิพลนั้นยังเหลืออยู่คือจิตยังมีความเป็นสมาธิเหลืออยู่ไม่ใช่เข้ามานั่งนิ่งอยู่ แต่ว่าการเข้ามานั่งนิ่งอยู่นั้นมันฝึกความเป็นสมาธิเสร็จแล้วไอ้ผลนั้นมันยังเหลืออยู่เป็นความเคยชินเป็น *Momentum*

ความเป็นสมาธิจะยังคงเหลืออยู่คือความสะอาดแห่ง

จิต ความรวมกำลังแห่งจิต ความว่องไวในหน้าที่แห่งจิต แม้แต่จะไปเดินอยู่อันนี้ก็ยิ่งเหลืออยู่ในจิตไม่ได้นั่งเข้าฌาน ออกจากฌานเดินไปทำหน้าที่ที่โทษผลของสมาธิก็ยิ่งเหลืออยู่ เป็นความสะอาดแห่งจิต เป็นความรวมกำลังจุดเดียวแห่งจิต เป็นความว่องไวในหน้าที่แห่งจิต ฉะนั้นคุณจะไปไถนา ก็ได้ ทำงานที่ออฟฟิศก็ได้ ไปเป็นรัฐมนตรี เป็นนายกรัฐมนตรีก็ได้ ถ้ามันมีสิ่งๆ ที่เรียกว่าความหมายหรืออิทธิพล หรือคุณภาพของสมาธิเหลืออยู่ในจิต ฉะนั้นอย่ารังเกียจสมาธิหรืออย่ารังเกียจธรรมะ มีธรรมะที่เรียกว่าสมาธิแล้วไปทำอะไรที่ไหนก็ได้มันเป็นอย่างนั้น

เจริญอานาปานสติถูกต้องสมบูรณ์แบบแล้วจะมีสติมาก จะมีปัญญามาก จะมีสัมปชัญญะมากแล้วก็มีสมาธิมาก มี ๔ เกลือเต็มอัดไปหมดเลยถ้าเจริญอานาปานสติสำเร็จ ฉะนั้นอย่ารังเกียจพยายามทำความเข้าใจและปฏิบัติให้ได้ ปฏิบัติไปเรื่อยๆ เรื่อยๆ มันก็ค่อยได้ แต่คนโง่ไม่มีความอดทน มันจะซีร็ดจักษยานแต่จะซีได้ต้องหกล้มถลอกปอกเปิกหลายครั้งแต่ไม่ยอมแพ้มันก็ได้ ค่อยๆ ได้ ค่อยๆ ได้จนซีได้เรียบวูบปล่อยมือก็ได้ การทำสมาธิก็เหมือนกันครั้งแรกมันจะหกล้มหกลุกเหมือนคนแรกซีจักษยาน แต่พอทำไป

ทำไปมันก็ค่อยๆ ได้ ค่อยๆ ได้ละก็ได้ๆ ได้เป็นได้อย่างใจ
ก็ได้ ๔ กล่อมมาเป็นคู่คิด คู่กระทำ คู่อะไรชีวิตนี้มันก็จะหมด
ปัญหา

ถ้าเรียกชื่อว่าอานาปานสติมันมีทั้ง ๔ หมวด คือเรื่อง
กาย เรื่องเวทนา เรื่องจิต เรื่องธรรม แต่ละหมวด ละหมวด
มีบทฝึกหัด ๔ ข้อ ๔ ข้อรวมกันมันก็เป็น ๑๖ ข้อมันเป็น
เทคนิคละเอียดเรียกว่าอานาปานสติ พระพุทธเจ้าท่านตรัส
ว่า *ตถาคตอยู่ในวิหารธรรมคืออานาปานสติจึงได้ตรัสรู้* จะ
ขอยืนยันว่าพระพุทธเจ้าไม่ได้ใช้คำว่าสติปัญญาแน่นอนไม่ได้เคย
ใช้ ท่านใช้คำว่าอานาปานสติ

เมื่ออานาปานสติสมบูรณ์สติปัญญา ๔ ก็สมบูรณ์โดย
อัตโนมัติ และก็มีความสมบูรณ์ไปตามลำดับ มีโพชฌงค์สมบูรณ์
มีอริยมรรคสมบูรณ์ มีความหลุดพ้นได้ นี่คือเรื่องอานาปานสติ
มีใจความอย่างนี้ รายละเอียดก็มีมากมายศึกษาได้จาก
หนังสือคู่มืออานาปานสติพิมพ์ขึ้นแล้วทั้งภาษาไทยและ
ภาษาอังกฤษ จึงอยากรู้ว่าความสำเร็จในการปฏิบัติธรรมนั้น
วัดผลด้วยอะไร วัดผลด้วยความไม่มีทุกข์ วัดผลด้วยความ
ทุกข์ลดลงไป ถ้าหากความทุกข์ไม่ได้ลดลงไปยังไม่ถูก แม้
อาจารย์คนไหนจะยืนยันว่าเขาเป็นโสดาบันแล้วก็อย่าไปเชื่อ

ป่วยการ ต้องมันดับทุกข์ได้ มันลดความทุกข์ลงไปได้มันนะ
จึงจะเรียกว่ามีผล

เดี๋ยวนี้เขาเชื่ออาจารย์บอกเธอสำเร็จแล้วไปได้ อย่าไป
เชื่อป่วยการ วัตด้วยความที่มันดับทุกข์ได้ ความทุกข์มันลด
ลงไป ลดลงไป มันนะวัตผลด้วยอันนั้น มันแน่นอนไม่มีทาง
ที่จะผิดพลาด

(คำถาม) อยากรจะรู้ความสัมพันธ์กันของการอ่าน ของการ
ฟัง ของการกำสมาธิ ของการจงกรม

พุทธทาสภิกขุ : นี่ไม่หมดนะ แต่ว่าเอาละพอเป็นหลัก
อ่านคือการศึกษาในครั้งโบราณเขาไม่มีหนังสืออ่าน เขามีพูด
ด้วยปาก การฟังนั่นคือการศึกษา เดี่ยวนี้สะดวกที่ว่ามีการ
อ่าน เอามาใช้แทนการเขาพูด และก็ฟังจนเข้าใจเดี๋ยวนี้ก็ทำ
สมาธิโดยเฉพาะอานาปานสติอย่างที่ว่า ส่วนการจงกรม
มันนะมันเข้าใจผิดกลายเป็นเรื่องศักดิ์สิทธิ์ไป *จงกรมก็แปล
ว่าเดิน* เพราะคนเรามันต้องเปลี่ยนอิริยาบถ ต้องเดินให้เป็น
เดินชนิดที่ไม่เป็นข้าศึกแก่สมาธิและก็เดินชนิดที่เป็นการฝึก

สมาธิอยู่ในตัว อย่างนี้เรียกว่าเดินจงกรม คือเดินด้วยสติ เรียกว่าเดินจงกรม ก็หมายความว่าเมื่อนั่งก็มีสติ เมื่อยืนก็มีสติ เมื่อนอนก็มีสติ เมื่อเดินก็มีสติ เดินจงกรมก็คือเดินเป็นส่วนหนึ่งของอิริยาบถทั้งสี่ เดินด้วยสติมันก็สำเร็จประโยชน์ได้

ฉะนั้นขอให้ท่านทั้งหลายฝึกสติ ฝึกสติ ฝึกความมีสติ แล้วก็ทำงานได้ดีที่สุดเพราะมีสติ มีปัญญา มีสมาธิและ ก็พอใจ ชอบใจ ชื่นใจด้วยกันทำได้ดีที่สุดก็หาความสุขได้จากการทำงานนั่นเอง ทำอะไรเอนาอยู่ที่ได้ถูกต้องพอใจแล้วก็ยิ้มร่าอยู่กลางแดดเหงื่อไหลท่วมตัว ที่ออฟฟิศก็ได้ทำงานอยู่ให้มีการเขียนหนังสือทุกตัว ทุกตัว ทุกตัวเขียนอย่างดียว ถูกต้องอย่างพอใจมันก็เป็นสุขทุกตัวหนังสือที่เขียนนั้น และ มีการเคลื่อนไหวชนิดไหนก็สุขพอใจทุกการเคลื่อนไหว ทำงานเป็นสุขและสนุกอยู่ได้ทุกชนิดของการทำงาน

ถ้ามีธรรมะคือมี ๔ เกลอมีสติ มีปัญญา มีสัมปชัญญะ มีสมาธิ ทำงานก็จะสนุก สนุกเหมือนลูกเด็กๆ ทารกให้มันทำอะไรมันทำสนุกไปหมด ให้มันขนของเหงื่อแตกมันก็ยังสนุกอยู่มันสนุกเป็นการเล่น นี่ก็เป็นตัวอย่างเป็นอุทาหรณ์

ที่จะควรเอามาคิดดู นี้อย่าให้ลูกเล็กๆ มันเก่งกว่า ลูกเล็กๆ มันสามารถทำให้การทำงานและการเคลื่อนไหวทุกชนิด เป็นการสนุกสนานไปหมด

ก็ลองสังเกตดูเราก็เคยเป็นมาแล้ว ถ้าพ่อแม่ใช้ให้ ขนของเหงื่อไหลไคลย้อยก็สนุก ขนของสนุก ใช้ให้กวาดๆ มันก็สนุกในการกวาดหัวเราะสนุก ไปให้ถูพื้น เอ้า ก็ถูพื้น อย่างสนุก ถ้าจะแข่งกันหลายคนก็ยังสนุก ให้มันทำอะไรมัน กลายเป็นสนุกไปหมด นี่เราทำได้ถ้าเรามีธรรมะโดยเฉพาะ มีสติ ปัญญา สัมปชัญญะและสมาธิ การงานที่ทำให้เกิดความ รู้สึกว่าถูกต้อง ถูกต้อง พอใจ พอใจ มันก็สนุกก็เป็นสุข นั้นนี่คือเป็นผลดีของพระธรรม

อยากจะขอแถมพกว่าเป็นพร พรอันประเสริฐ คือ ความรู้สึกพอใจเมื่อทำหน้าที่สำเร็จและสนุก ทุกคนมาที่นี่ เพื่อขอพร ขอพร ขอพร บางทีโง่ถึงขนาดให้ช่วยเป่าหัว ให้รดน้ำมนต์ บอกที่นี่ไม่ได้ทำ ทำไม่เป็นไม่ได้เรียนไม่เชื่อ ไม่เชื่อเรื่องรดน้ำมนต์ ถ้าคุณต้องการพร **คุณต้องทำพรของ พระพุทธเจ้าคือทำหน้าที่การงานทุกชนิดให้รู้สึกว่าถูกต้อง พอใจ ถูกต้องพอใจ ถูกต้องพอใจ ใจพอใจนะคือพร** หน้าที่ ที่ทุ่งนาก็ถูกต้อง หน้าที่ที่ออฟฟิศก็ถูกต้อง ที่บ้านที่เรือน

ก็ถูกต้อง พักผ่อนก็ถูกต้อง ถูกต้องแม้แต่กินข้าว อาบน้ำ ถ่าย
อุจจาระปัสสาวะ มันถูกต้อง ถูกต้อง รู้สึกว่าถูกต้องที่ไหน
เมื่อไรเป็นพรเมื่อนั้นนี่คือพรจริง พรแท้จริง มีจริง พรที่
แนะให้โดยพระพุทธเจ้า

ส่วนให้พร ให้พร ปากว่าตามธรรมเนียมนั้นนะและ
ธรรมเนียมเกิดขึ้นทีหลังสำหรับคนปัญญาอ่อนมันทำอะไร
ไม่เป็นมันก็ให้พรกันด้วยปาก ให้พรกันด้วยปาก คุณไม่มี
โกดังจะใส่แล้วไซ้ไหม ไ้พรที่ให้กับด้วยปากไม่มีโกดังจะใส่
แล้ว มันมากนักพอกันที่มั้ง มาเอาพรปฏิบัติธรรมะ ปฏิบัติ
หน้าที่ถูกต้องพอใจที่ไหนก็จะเป็นพรที่นั่น แม้แต่ล้างถ้วยล้าง
จานให้สะอาด พอใจถูกต้องมันก็เป็นพรอยู่เมื่อล้างถ้วยล้าง
จานนั้นนะ จะกินข้าว จะอาบน้ำ จะถ่ายอุจจาระปัสสาวะ
ตั้งใจทำให้ดีที่สุด ดีที่สุดทุกกระเปียดนี้ว ทุกวินาทีก็เป็นพร
เป็นพรอยู่ที่อาบน้ำ กินข้าว ถ่ายอุจจาระปัสสาวะนี้ได้กำไร
เท่าไร มหาศาลเท่าไรขอให้รู้เถิด

เพราะมีธรรมะ มีธรรมะที่ไหนก็มีพรที่นั่น ธรรมะให้
เกิดพรคือสิ่งที่เขาต้องการกันนักทุกหนทุกแห่งทุกเวลา
ทุกสถานที่ที่มีธรรมะ ท่านทั้งหลายมาที่นี่เพื่อแสวงหาความรู้
ทางธรรมะ อาตมาก็บอกไปตามเรื่องของความจริงของ

ธรรมชาติ ว่าธรรมะคืออะไร ธรรมะคือความถูกต้องสำหรับ
จะมีความรอด ใช้คำว่าความรอดนี้มันดีอย่าใช้ว่ามีความสุข
เลย ความสุขเดียวเกิดเป็นปัญหาขึ้นมาอีก บ้าได้ เมาได้ หลง
ได้ ความสุขเปลี่ยนเป็นความทุกข์ได้ **ความสุขใหญ่หลวง
เท่าไรก็เปลี่ยนเป็นความทุกข์ใหญ่หลวงได้เท่านั้นแหละ**

อย่าไปสนใจกับไอ้ความสุข สนใจกับความถูกต้อง
ถูกต้อง ถูกต้องก็จะตัดปัญหาได้ ตัดปัญหาได้ก็ไม่มีปัญหา
ทั้งจากความสุขและจากความทุกข์ อย่าไปบ้าบวก หลงบวก
เหมือนคนสมัยนี้ เขียนจดหมายสักคำหนึ่งก็จะเขียนลงไปว่า
จดหมายนี้คงมาถึงเธอโดยความเป็นบวก *Positive* มันบ้า
บ้า *Positive* จนหายใจเป็น *Positive* เป็นบวก อย่างนี้ยิ่ง
แล้วใหญ่ ยิ่งเปิดหนทางให้เกิดความผิดหวัง ยิ่งหวังเท่าไร
ก็ผิดหวังเท่านั้น ฉันไม่หวังฉันทำอย่างถูกต้อง ที่คิดให้ว่า
ทำอย่างไรแล้วก็เลิกหวังมีแต่ทำๆๆๆ ทำอย่างถูกต้อง อย่า
ไปโง่ตามภาชิตอะไรบ้าๆ บอๆ ให้อยู่ด้วยความหวัง พ่อแม่
โง่ก็สอนลูกให้อยู่ด้วยความหวัง เป็นโรคตายไปหลายๆ ละ

อย่าให้เด็กๆ ต้องทรมานด้วยความหวัง ไม่ต้องอยู่ด้วย
ความหวัง อยู่ด้วยความถูกต้อง อยู่ด้วยสติปัญญา ต้องการ
อะไรคิดเสียให้เสร็จแล้วก็มีแผนการทำตามนั้น มีชีวิตอยู่ด้วย

สติปัญญาอย่าอยู่ด้วยความหวังมันจะกัดหัวใจให้เป็นบ้า นี่
อานิสงส์ของธรรมะเป็นเครื่องรางคุ้มครองไม่ให้มีความทุกข์
เลยตั้งแต่ลูกเต๋ากๆ ทารกขึ้นไปจนเข้าโลงไม่ต้องมีความทุกข์
ถ้ามีธรรมะ ท่านรับศึกษาธรรมะ เข้าใจธรรมะเสียให้เพียงพอ
เพียงพอ โดยความรับผิดชอบว่าจำเป็น จำเป็น เป็นหน้าที่
เป็นหน้าที่

รับศึกษาและปฏิบัติเสียให้เพียงพอ อย่าไปงัดตัวว่า
โธ่ ก็ฉันไม่ได้สัญญาว่าจะเกิดมานี้จะมาปฏิบัติธรรมะนี้ ฉัน
ไม่ได้สัญญามาฉันก็ไม่ต้องปฏิบัติ เอ้า คุณก็ลองดู ลองดูอย่าง
นั้นว่าจะเกิดอะไรขึ้น ธรรมชาติมันตายตัวมันไม่ลำเอียง มัน
มีอยู่เพียงตรง ไม่รู้จักธรรมะสำหรับดำเนินชีวิตให้ถูกต้องมัน
ก็ต้องเป็นทุกข์ จะได้สัญญาหรือไม่ได้สัญญาอะไรมาก็ตาม
มันต้องเกิดมาแล้วมันต้องปฏิบัติให้ถูกต้องจะตั้งใจเกิดมา
หรือไม่ได้ตั้งใจเกิดมาอะไรก็ตามใจเมื่อมันเกิดมาแล้วมันต้อง
ปฏิบัติให้ถูกต้อง ถูกต้องนั้นก็คือธรรมะ ก็รับศึกษาธรรมะ
รับปฏิบัติธรรมะ ได้รับผลของธรรมะเสียให้ถูกต้อง ถึงที่สุด
เท่าที่มนุษย์ควรจะได้รับ แล้วก็จะไม่เสียที่ที่ได้เกิดมา ไม่เกิด
เปล่า

ถ้ายังเต็มคำว่าไม่เสียที่ที่เกิดมาเป็นมนุษย์และได้รับ

พระพุทธศาสนาอย่างนี้แล้ว ยิ่งจำกัดชัดเจนเลยว่ามีความรู้
ถูกต้องจนดับทุกข์ได้จึงจะไม่เสียที่ที่เกิดมาเป็นมนุษย์และ
พบพระพุทธศาสนา ดังนั้นรวมความว่า**ธรรมะช่วยแก้
ปัญหาหมดแต่ต้นจนปลายไม่ให้เสียที่ที่เกิดมาเป็นมนุษย์
และพบพระพุทธศาสนา** ถ้าสามารถดำเนินชีวิตถูกต้อง
ถูกต้องทุกกระเปียดนี้ไม่มีปัญหาทั้งทางกายและทางจิต
นี่อานิสงส์ของธรรมะ ธรรมะจึงเป็นที่พึงจึงเป็นสิ่งสูงสุด
แม้แต่พระพุทธเจ้าเองท่านก็เคารพธรรมะ ธรรมะที่ท่าน
ตรัสรู้ขึ้นมาเองนั่นแหละ ท่านกลับเคารพธรรมะ เพราะท่าน
ประกาศยืนยันว่า พระพุทธเจ้าทั้งหลายทั้งปวง ในอดีตหน
หลังก็ดี ที่มีอยู่ในบัดนี้ก็ดี ที่จะมีมาในอนาคตก็ดี พระพุทธเจ้า
ทุกพระองค์เคารพธรรมะ ดังนั้นเธอทั้งหลายจงเป็นผู้เคารพ
ธรรมะ *สัทธัมมะคะรุโน –เป็นผู้เคารพในธรรมะ*

ท่านทั้งหลายมาแสวงหาความรู้ทางธรรมะอย่างนี้
อาตมาจึงพอใจ จึงยินดี จึงขออนุโมทนาพยายามให้ความ
ร่วมมืออย่างสูงสุดเท่าที่จะทำได้ ทั้งที่เดี๋ยวนี้ก็ไม่ค่อยมีแรง
แต่ไม่ใช่ทวงบุญคุณนะ ขอบอกหน่อยท่านไม่ต้องขบใจ
อาตมานะ ไม่ต้องขบใจนะ เพราะมันเป็นหน้าที่ของอาตมา

ที่จะต้องทำ อาตมาเสียอีกขอใจท่านทั้งหลายที่มาให้
อาตมาได้ทำหน้าที่ให้มันงานทำ อาตมาขอใจท่านทั้งหลาย
ท่านทั้งหลายไม่ต้องขอใจอาตมา อย่าไปนึกอย่างนั้น
อาตมาเสียใจท่านทั้งหลายมาทำให้อาตมาเป็นคนมี
ประโยชน์ได้ทำหน้าที่ที่มีประโยชน์ ขอขอบคุณ ขอขอบคุณ

ขอขอบคุณท่านทั้งหลายเป็นผู้ฟังที่ดีด้วยความอดกลั้น
อดทน ๒ ชั่วโมงแล้วนี่คุณนั่งมา ๒ ชั่วโมงแล้วด้วยความ
อดกลั้นอดทน ข้อนี้ก็ขอขอใจขอบคุณมันจะได้เป็นไปเพื่อ
ประโยชน์เกื้อกูลแก่ความดับทุกข์ มันเป็นการสมควรแก่เวลา
แล้ว ที่อดทนพูด อดทนฟังมา ๒ ชั่วโมงแล้ว

ขอให้ความหวังที่ตั้งใจมาเพื่อจะศึกษาธรรมะ จงได้
ประสบความสำเร็จคือรู้ธรรมะ เข้าใจธรรมะ ปฏิบัติธรรมะ
มีธรรมะและก้ใช้ธรรมะให้เป็นประโยชน์ แล้วก็เสวยสุขจาก
การมีธรรมะ ให้อยู่มีความสุขสวัสดิ์ในชีวิตนี้ ในหน้าที่การ
งานทั้งหลายทั้งปวงนี้ อยู่ตลอดทุกทิพาราตรีกาลเทอญ.

ขอยุติการบรรยาย.

ใบสมัครสมาชิกธรรมะใกล้มือ

B.A

วันที่สมัคร ..... สมัครใหม่ ต่ออายุสมาชิก

ชื่อ-นามสกุล .....

ที่อยู่สำหรับจัดส่ง ชื่อหมู่บ้าน/อาคาร .....

เลขที่ ..... หมู่ ..... ซอย ..... ถนน .....

ตำบล/แขวง ..... อำเภอ/เขต .....

จังหวัด ..... รหัสไปรษณีย์ .....

โทรศัพท์ ..... มือถือ .....

Email .....

สมทบการผลิต ๑ ปี (๑๒ เล่ม) ๑๘๐ บาท ๒ ปี (๒๔ เล่ม) ๓๖๐ บาท

เริ่ม เดือน..... ปี..... ถึง เดือน..... ปี.....

โอนเงินสมทบการผลิตมาที่

ชื่อบัญชี มูลนิธิหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ

บัญชี ออมทรัพย์ เลขที่ ๑๑๑-๒-๙๖๒๙๕-๘

ธนาคาร ไทยพาณิชย์ สาขา สำนักกรีชโยธิน

จากนั้นส่งหลักฐานใบโอนและใบสมัครสมาชิก โดยวิธีใดวิธีหนึ่ง ดังนี้

๑. ทางไปรษณีย์ ส่งที่

ฝ่ายบริการ สโมสรธรรมทาน (สมัครสมาชิกธรรมะใกล้มือ)

มูลนิธิหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ สวนวชิรเบญจทัศ (สวนรถไฟ)

ถนนนิคมรถไฟสาย ๒ แขวงจตุจักร เขตจตุจักร กรุงเทพฯ ๑๐๙๐๐

๒. ทางโทรสาร : ๐-๒๙๓๖-๒๖๘๘

๓. อีเมล : bookclub@bia.or.th

๔. กล่องข้อความ : www.facebook.com/bookclub.bia

สอบถามเพิ่มเติม โทร. ๐-๒๙๓๖-๒๘๐๐ ต่อ ๕๑๐๑

การศึกษาธรรมะโดยบริสุทธิ์ใจ
ด้วยความเคารพในธรรมะและปฏิบัติโดยเคารพธรรมะ
เราก็จะได้ผลสมตามต้องการ

พุทธทาสโอฬารภิกขุ

ISBN 978-616-7574-52-3

